Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

BROJ 10—11. LISTOPAD-STUDENI 1940. GOD. VIII.

Izlazi mjesečno. – Cijena godišnje za članove **Din 40—**, za nečlanove Din 50—. Pojedini brojevi **Din 5·—**

ZAGREB

REVIJA DRUŠTVA ZAGREBČANA

BROJ 10-11. GOD. VIII. LISTOPAD-STUDENI 1940.

Prof. dr. Eugen Sladović: (Nastavak)

SREDNJI STALEŽ, NJEGOVO ZNAČENJE, KULTURNA I SOCIJALNA VAŽNOST SA STAJALIŠTA KOMUNALNE POLITIKE

Liberalna individualistička egalitarna država načelno perhorescira staleže, ali se upravo u njoj zapažaju konture razvitka posebnoga radničkog staleža, jer se u njezinom društvenom i pravnom poretku sa svojstvom prema kojemu se određeno lice smatra radnikom, povezuju određena subjektivna prava i dužnosti kao primjerice pravo na radničku socijalnu zaštitu, radničko socijalno osiguranje, minimalna radnička nadnica, skrb za nezaposlene radnike i sl., što je uzrokovalo postanak radnog prava[98]) kao dijela modernoga socijalnog prava[99]). Novo slojevanje radnika u obrtnim, trgovačkim i industrijalnim poduzećima, njihova organizacija, radnički pokreti i borbe za bolji životni standard, potreba socijalne radničke zaštite kao dio kompleksa socijalnog pitanja moderne države[100]) i druge pojave pretstavljaju podlogu za novo uređenje socijalnog prava[101]) koje stvara savremeno zakonodavstvo u svim kulturnim državama.[102]) Literatura

[98]) E. Molitor: Sozialrecht (Staatslexikon, Im Auftrage der Görres-Gesselschaft unter Mitwirkung zahlreicher Fachleute herausgegeben von Hermann Sacher. Vierter Band. Freiburg. i. Br. 1931, str. 1726).

[99]) Dr. T. Taranovski: Socijalno pravo u općem teorijskom sistemu prava (Arhiv za pravne i društvene nauke. Beograd. Godina XXII, drugo kolo, knjiga XXIV (XLI), broj 4 od 25. IV. 1932, str. 262—266). — L. G. Duprat: L'idee du droit social par Gurvitch (Revue internationale de sociologie. Paris, 1932, XL, str. 509). — Dr. L. Steinitz: Značaj socijalnog prava (Radnička zaštita. Zagreb. Godina XV—1933, broj 5, str. 207). — B. R.: Sozialrecht und die Idee und Wirklichkeit (Der österreichische Volkswirt. Wien. 1933—XXVI, Nr. 10).

[100] Dr. Walter Heinrich: Die soziale Frage. Ihre Entstehung in der individualistischen und ihre Lösung in der ständischen Ordnung. Jena. 1934., str. 1. i sl.

[101]) Dr. H. Schäfer: Neuschichtung der Arbeitsnehmerklasse und Neuordnung des Sozialrechtes (Recht und Wirtschaft, Berlin. Godina IX—1920, broj 11, str. 213).

[102]) Dr. Ivo Politeo: Iz novijega sacijalnog zakonodavstva (Mjesečnik. Glasilo Pravničkog društva. Zagreb. Godina LXIV, broj 12 za prosinac 1938, str. 539).

radnog prava bavi se između ostaloga i određenjem pojma radnika, a u zakonodavstvu susreću se i njegove legalne definicije. Starije pozitivno privatno pravo, koje je kroz stoljeća uređivalo i odnose rada (radnika), operiralo je samo s licima (persona) i stvarima (res), te nije bilo uopće naročito uvažavano diferenciranje prema zvanjima ni društvenim skupinama. To je posljedica individualističke podloge pravnog poretka, koja potječe još iz rimskog prava.[103])

Pojam radnika usko je povezan s pojmom rada.[140]. I ako se pojam rada može prosuđivati s različitih stajališta (prirodni, privredni, pravni, socijalni pojam rada[105]), opstoji u svakom radu odnos između sile, energije, napora i uspjeha[106]) (plaće, dobitka). Ljudskom radu pripada eminentna kulturna važnost. Postepeno s razvitkom kulture prevladava shvaćanje o pravnoj zaštiti rada (radnika), o pravu na rad i sl.[107]) Radno pravo ne tiče se svakog rada uopće, nego pretstavlja specijalno pravo određene skupıne lica, koju karakterizira osobit način njihove tečevne djelatnosti (ugovor o radu, ovisnost rada[108]). Naročita potreba socijalne i pravne zaštite radnika motivirana je osobnom i privrednom ovisnosti radnika od poslodavca[109]) i osobitom važnosti radnika kao faktora proizvodnje. Potonju činjenicu nije promijenilo ni moderno mehaniziranje i mašiniziranje.[110]) Ovisan odnos između radnika (radne snage)i kapitala (reprezentiranog u poslodavcu), koji se u liberalističko-kapitalističkoj privredi pojavljuje kao opreka između kapitalista i radnika (proletarijata[111]) pretstavlja u toj privrednoj epohi jednu od fundamentalnih pokretnih sila socijalnoga i privrednoga razvitka. Ta opreka bazira na ekonomskim momentima, ali se u njima ne iscrpljuje, jer prelazi njihov okvir tako, da u svojem socijalnom refleksu pokazuje važnu društvenu pokretnu tendenciju. Na postanak društvenih slojeva utječu bez sumnje u znatnoj mjeri ekonomski uvjeti, ali ne djeluju u dodirima i povezanostima samo kao puka opreka ekonomskih interesa. Socijalna skupina radništva, koja se često označuje radničkom klasom, usko je povezana u modernoj privrednoj epohi industrijalizma[112]) i njegovom načinu proizvodnje, koji određuje njezin položaj u društvenom i privrednom životu u političkom i socijalnom smislu. Klasni položaj radnika i njegovi socijalno-politički učinci manifestiraju se naročito u slijedećem: a) radnik je u modernoj pravnoj državi osobno slobodan; b) načelno pravno i djelatno sposoban za sticanje stvarnih prava (vlasništva), ali u pravilu (pretežno) neimućan, pri čemu je naročito značajno, da mu ne pripadaju u pravnu dispoziciju proizvodna sredstva uz koja i s kojima radi; c) način, sadržaj i trajanje njegovog rada ne određuje njegova osobna potreba i volja, nego opstojeći društveni i privredni uvjeti; d) njegova egzistencija ne uključuje u sebi kontinuitet, nego ovisi uglavnom o tečaju konjunkture cjelokupne narodne privrede, a često i o stanju interkontinentalne i svjetske privrede, pa zbog toga periodicitet unutar pojedinačke radničke egzistencije ne ovisi o njegovim naravnim potrebama, nego o proizvodnom procesu i njegovim (privrednim) zakonima; zato je egzistencija radnika problematična i apstraktna, ukoliko nije supsidijarno zaštićena socijalnom politikom, i e) njegova životna krivulja pokazuje specifičnu formu, koja izlazi iz rada sa strojevima, u kojem se mladosti i elastičnosti pridaje veća važnost od iskustva. Ekonomsko područje, na kojemu je radnik povezan s ostalim društvenim klasama, predstavlja tržište radne snage, na kojem se često odlučuje o njegovoj sudbini i koje ga upućuje na zasluživanje svagdanjeg kruha u znoju lica žuljevitom rukom, koju je opjevao i hrvatski pjesnik Silvije Strahimir Kranjčević.[113]) I ako je riječ »radnik« svrstana u onu skupinu riječi, koje same po sebi nemaju točno određeni smisao ni značenje i ako s njima ispunjujemo naše društveno, političko i znanstveno mišljenje. To je razumljivo, jer je pojam radnika mnogostran kao i pojam rada. No usprkos toga formirao se tečajem vremena

[103]) Dr Ernest Seidler: Die sozialwissenschaftliche Erkenntnis. Ein Beitrag zur Methodik der Gesellschaftslehre. Jena. 1930, str. 185. i sl. — Ninko Perić: Osnovi građanskog prava, Opći deo. Beograd, 1923, str. 11. i sl.

[104]) Eugen Sladović: Radno pravo i kolektivni ugovor kao njegovo vrelo. (Radnička Zaštita. Zagreb. Godina XIII.—1931, broj 5 i sl.)

[105]) Karl Elster: Vom Strome der Wirtschaft. Betrachtungen zur Wirtschaftswissenschaft. Erster Teil: Ursprüngliche Begriffe der Wirtschaftswissenschaft. Jena. 1921, str. 129—203.

[106]) Adolf Günther: Arbeit, Arbeitsleistung. (Politisches Handwörterbuch. Unter redaktioneller Mitwirkung von Kurt Jagow herausgegeben von Paul Herre. Erster Band. Leipzig. 1923, str. 70.)

[107]) Dr R. van der Borght: Grundzüge der Sozialpolitik. Leipzig. 1923, str. 86.

[108]) Dr Alfred Hueck und Dr H. C. Nipperdey: Lehrbuch des Arbeitsrechts. Mannheim, Berlin, Leipzig. Erster Band. 1931, str. 7. — Dr Franz Breyer: Leitfaden durch das österreichische Arbeitsrecht. Der Versuch einer systematischer Darstellung. Wien. 1923, str. 1. i 5. — Leo Wittmayer: Die Weimarer Verfassung. Tübingen. 1922, str. 197. — Dr Walter Kaskel: Rechtsfälle aus dem Arbeitsrecht. Berlin. 1926, str. 54—56.

[109] Dr Gustav Radbruch: Einführung in die Rechtswissenschaft. Leipzig. 1929, str. 98.

[110]) Dr Gunther Lehmann: Die psysische Arbeitseignung. (Körper und Arbeit. Handbuch der Arbeiterphysiologie. Herausgegeben von Prof. Dr. Edgar Atzler, Leipzig. 1927, str. 329.)

[111]) Emil Lederer und Jakob Marschak: Die Klassen auf dem Arbeitsmarkt und ihre Organisation (Grundriss der Sozialekonomik. IX. Abteilung. Das soziale System des Kapitalismus. II. Teil: Die autonome und staatliche soziale Binnenpolitik im Kapitalismus. Tübingen. 1927, str. 111—112).

[112]) Bertrand Russel: Die Kultur des Industrialismus und ihre Zukunft. München—Berlin. 1928, str. 24. i sl.

[113]) »Amo ruku, junače, pruži žuljnu,
Amo ruku, nabore da ti mučne
Pjesnikova drhtava usna, druže,
Štujući ljubne!«
(Izabrane pjesme. Matica Hrvatska. Zagreb. 1898, str. 42).

i specifičan pojam radnika [114]) kod kojega se težište polaže na pomenutu privrednu i radnu ovisnost, odnosno na naplatnost njegova rada. U socijalno-političkom smislu ograničuje se pojam radnika na skupinu ljudi, koja je u radnom odnosu prema poslodavcu, kojemu daje svoju tjelesnu i duševnu radnu snagu, primajući od njega za uzvrat ugovorenu plaću. Taj socijalno-politički pojam radnika, koji je pravno vezan radnim ugovorom, primjenjuje se kod raspravljanja o radničkim pitanjima radničkoj klasi i radničkim pokretima, kojima je svrha poboljšanje životnog standarda. Prema Zimmermann-u[115]) radnik u socijalno-političkom smislu je fizičko lice, koje pripada onoj klasi društvenog života, koja je prema svojoj izobrazbi, zvanju, tjelesnoj i društvenoj tradiciji i siromaštvu (neimućnosti), a radi potreba privrednoga i društvenoga organizma primorana svoju fizičku i intelektualnu radnu snagu redovito uz naplatu stavljati na raspolaganje drugom licu (poslodavcu) u svrhu oživotvorenja tuđih privrednih svrha. Kod određivanja pojma radnika u smislu radnog prava uvažuju se one društvene djelatnosti, koje se vrše uz naplatu na osnovi ugovorne privatnopravne obveze[116]), i ako samom ugovoru o radu pripada značaj adhetionog ugovora (contrat d'adhésion[117]).

U literaturi je kontroverzno pitanje, da li radništvo kao skup lica, koja u ovisnom pravnom odnosu daju drugim licima (poslodavcima) svoje fizičke i psihičke sposobnosti (sile) za ugovorenu plaću, sačinjavaju intencijonalnu zajednicu (naročito klasu) i da li mu pripada značaj staleža. Često se susreće shvaćanje, koje skupinu privrednih (obrtnih) radnika smatra klasom, koja je nastala kao produkt velike industrije. To shvaćanje nije posve točno[118]), jer se industrija mogla razviti samo ondje, gdje je već predležala ponuda radne snage, sastojeća od lica, koja nijesu bila u stanju da postanu privredno samostalna, a iz različitih razloga (pomanjkanje zemlje, prenapučenost, veliki broj članova seoskih obitelji i sl.) morala su osiguranje svoje životne egzistencije tražiti u ovisnom najamnom radu za plaću. Tvornica nije apriorni uzrok bijedi, jer ona naprotiv pruža nezaposlenom

114) Dr Werner Sombart: Arbeiter (Handwörterbuch der Soziologie. Herausgegeben von Alfred Vierkandt. Erste Lieferung. Stuttgart. 1931, str. 1).

115) Waldemar Zimmermann: Arbeit und Arbeiterfragen (Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Herausgegeben von Dr L. Elster, Dr A. Weber und Dr F. Wiese. Erster Band. Jena. 1923, str. 387).

116) Hugo Sinzheimer: Arbeitsrecht (Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Herausgegeben von Dr Elster, Dr A. Weber und Dr Wiese. Erster Band. Jena. 1923, str. 345). — Dr Alfred Hueck und Dr H. C. Nipperdey: Lehrbuch des Arbeitsrechts. Erster Band. Mannheim—Berlin—Leipzig. 1931, str. 35).

117) Dr Radomir Živković: Problem pravne prirode ugovora o radu. Beograd. 1940, str. 274. i sl.

118) Dr Heinrich Herkner: Die Arbeiterfrage. Eine Einführung. Erster Band: Arbeiterfrage und Sozialreform. Berlin—Leipzig. 1922, str. 1. i sl.

licu rada, a uzrok bijedi je razlog, koji je tvorničke radnike natjerao da u njoj traže ovisno zaposlenje[119]). Tvornički radnik nije u pravilu postao pauper po tome što je dobio zaposlenje u tvornici, nego je pauper postao tvornički radnik.[120])

Starija politička ekonomija (napose fiziokrati i sljedbenici Smitha) služili su se u svojim naukama o razdiobi narodnog blagostanja u velikoj mjeri s pojmom društvenih klasa. No kod toga uvažavali su velike skupine uživaoca prihoda, a tek posredno i društvene skupnosti s različitom socijalnom moći. Upotreba pojma klase bila je kod njih diktirana pretežno socijalno-privrednim ili čisto privrednim teoretskim shvaćanjima. Oštro razlikovanje u socijalno-političkom smislu proveo je Saint Simon, koji je obradio neprijateljski i napeti odnos između starih feudalnih privilegiranih društvenih skupina i njihovih potomaka s jedne i industrijalaca svijù stepena od poduzetnika do radnika s druge strane. Modernu borbu o klasnoj borbi iznesao je njegov učenik Bazard, ali tek Karl Marx i Friedrich Engels postavili su klasnu borbu u središte svog sistema i svoje propagande. Od toga vremena mnogo se bavi literatura pojmom radničke klase, pri čemu se zapaža u posljednjem stoljeću znatna ovisnost od marksističke nauke. Klasična nacijonalna ekonomija operira s reprezentantima produkcijonih faktora i vrela prihoda među koje ubraja vlasnika zemljišta, uživaoca zemljišne rente, kapitalistu kao korisnika kamata i dobitka od kapitala (poduzeća) i neimućne najamne radnike. Marx nalazi[121]) da se podjela društvenih klasa na osnovi faktora, koji su potrebni za proizvodnju privrednih dobara (naprama prirodi, izvršenom radu i novim radnim činidbama), odlikuje naročitom stvarnošću. Iz takvog shvaćanja izvedena je marksistička nauka o kapitalu kao društvenom odnosu, a produkcijona sredstva ubrajaju se među kapital samo ako ih poslužuju ljudi, koji sami ne raspolažu s produkcijonim sredstvima. Time se klase dovode u vezu s vrelima prihoda. Riccardo postavio je sudbonosnu tvrdnju, da se »dobitak« poduzetnika (poslodavca) može povisiti samo na teret radnikove plaće, a time je biće kapitalističkoga privrednog sistema bazirano na opreku između kapitala i rada, i ako činjenice pokazuju, da pored opreka opstoje i njihovi zajednički interesi. Historička je međutim činjenica, da je razdioba kulturnih dobara prema načelima privrednog liberalizma zajedno

119) G. v. Schultze-Gaevernitz: Die industrielle Revolution (Archiv für Sozialwissenschaften und Sozialpolitik. 66. Band. 2. Heft. Tübingen. 1931, str. 240).

120) Dr. Goetz Briefs: Betriebssoziologie. (Handwörterbuch der Soziologie. Herausgegeben von Alfred Vierkandt. Erste Lieferung. Stuttgart. 1931, str. 35).

121) Karl Marx: »Die Eigentümer der blossen Arbeitskraft, die Eigentümer von Kapital und die Grundeigentümer, deren respektive Einkommenquellen Arbeitslohn, Profit und Grundrente sind, also Lohnarbeiter, Kapitalisten und Grundeigentümer bilden drei grosse Klassen der modernen auf kapitalistischen Produktionsweise beruhenden Gesellschaft« (Das Kapital. Sechste Auflage. Hamburg. Band III).

s drugim faktorima modernoga privrednog života uzrokovala fizičku i intelektualnu bijedu radnika. To nepovoljno stanje potaknulo je pomenutu koncentraciju velike mase modernoga zapostavljenog radništva i formiralo njihovu posebnu klasnu svijest. Klasna svijest radnika — kao sociološka činjenica — pretstavlja podlogu za njihove borbene pokrete, čija je posljednja svrha upravljena na promjenu sadanjega nepovoljnog i stvaranje novoga boljeg društvenog poretka, pa makar i revolucijom. Sistem i svrhu takve klasne borbe radničkog proletarijata[122]) izgradio je socijalizam. U kapitalističkom privrednom sistemu osnovanom na privrednom liberalizmu djeluju poslodavci (poduzetnici) kao organizatori, vođe i gospodari, a na tome se osniva razlikovanje klase kapitala i rada, poslodavaca i radnika.[123]) Pomenuti odnosi doveli su do socijalne pojave, koja je u privrednom životu poznata pod nazivom: solidaritet radničke klase, koja uza sve razlike u pojedinostima nastupa jedinstveno, kad smatra da su u pogibelji njezina prava ili tečevine. Taj klasni solidaritet propagirala je u kontinentalnoj Europi pomenuta nauka o klasnoj borbi,[124]) koju je marksizam bazirao na materijalističkom shvaćanju države i povijesti tako, da čitava ljudska povijest pretstavlja po tome stajalištu zapravo povijest klasnih borba, koje moderna pravna i socijalna država potiskuje nastojeći provesti harmonizaciju suprotnih interesa i težnja radi napretka čitave narodne zajednice. Socijalno, demokratsko i idealističko shvaćanje zabacuje klasnu borbu kao instrumenat socijalnoga i privrednoga napretka, a kazneni zakoni[125]) zabranjuju razdraživanje na klasnu borbu, odnosno na borbu među društvenim redovima.[126])

Velike skupine radnika, koje je zaposlio kapitalizam (naročito u vezi s velikom industrijom), ne pretstavljaju sve do potkraj XIX. stoljeća u mnogim državama zasebnu socijalnu zajednicu ljudi, kod kojih je razvijena svijest, nego nesvijesnu masu sastavljenu od pojedinaca sa srodnim zahtjevima, koji su nezadovoljni s opstojećim društvenim poretkom. Do tog vremena je svaki radnik muku mučio sam sobom. Razlog toj pojavi ne-

[122]) G. von Schultze Gävernitz: Die industrielle Revolution (Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. 66. Band. 2. Heft. Tübingen. 1931, str. 241). — Dr Goetz Briefs: Proletariat (Handwörterbuch der Soziologie. Herausgegeben von Alfred Vierkandt. Dritte Lieferung. Stuttgart. 1931, str. 441).

[123]) Dr. A. Schäfle: Bau und Leben des sozialen Körpers. Zweiter Band. Spezielle Soziologie. Tübingen. 1896, str. 275.

[124]) Robert Wildbrandt: Kapitalismus und Konsumenten Grundriss der Sozialökonomik. IX. Abteilung: Das soziale System des Kapitalismus. II. Teil: Die autonome und staatsliche soziale Binnenpolitik im Kapitalismus. Tübingen. 1927, str. 448).

[125]) Dr Peters: Polizei (Handbuch der Verfassung und Verwaltung in Preussen und dem Deutschen Reiche. Von Graf Hue de Grais. Berlin. 1930, str. 442).

[126]) § 165 kaznenog zakona od 27. I. 1929 za Jugoslaviju. — Dr Metod Dolenc: Tumač krivičnog zakonika za Jugoslaviju. Zagreb. 1930, str. 231.

svijesnoga i neorganiziranog radništva nalaze se u mnogom u elementima, iz kojih se ono sastojalo (kao primjerice seljaci, koji se nalaze u okolini tvornice i kod nje traže zaposlenje ostajući i dalje na svojem kućištu, prosjaci i sl.). No s vremenom osjetili su radnici, da svi žive pod jednako teškim radnim i životnim uvjetima, pa se kod njih pojavila živa težnja za poboljšanje tih uvjeta. No pošto su uvidili, da radnik-pojedinac ne znači po sebi ništa i da ne koristi istupanje nesvijesnih pojedinaca ni zasebno ni u masama, pristupili su svojoj organizaciji. U prvoj polovini XIX. stoljeća izražavale su mase nezadovoljnih radnika svoje nezadovoljstvo uništavanjem tvornica i njihovog uređaja, a njihove pobune svršavale su u pravilu krvavim represalijama. Kad su radnici uvidjeli da takvim metodama ne mogu popraviti svoje nepovoljno stanje, provode pomenutu svijesnu organizaciju, koja nastupa mjesto nesvijesne mase.[127]) Utjecaj političkih nauka i podignuće prosvjetnog niveau-a zajedno sa socijalističkom propagandom formiralo je u radničkim krugovima posebnu radničku svijest. Radnici postaju postepeno svijesni, da sačinjavaju posebnu društvenu klasu, koju su označivali klasom izrabljivanoga radnog naroda, a nastupala je borbeno protiv protivne društvene klase poslodavaca-kapitalista.

Kad je tečajem druge polovice XIX. i početkom XX. stoljeća radništvo (radnički stalež) ojačalo, nije duže moglo dozvoliti, da vršenje vlasti ostane i dalje isključivim privilegijem bogataša, pa je radi toga provelo borbu i za političko opće pravo glasa, i to ne samo kod saborskih državnih izbora za najviše zakonodavno tijelo u državi, nego i za zemaljska (pokrajinska) predstavništva i komunalna zastupstva. U toj situaciji trebalo je odlučiti, da li će se politička prava podijeliti i širokim narodnim slojevima ili voditi neprestane borbe protiv uzbuna i revolucija radništva. U državno-pravnoj nauci[128]) ističe se težnja moderne države, da tu borbu podredi pravnom poretku, što nastoji postići tako, da mjesto borbe građana s oružjem na ulicama postavi borbu s glasovanjem na biralištima i govorima narodnih predstavnika u saborima i gradskim zastupstvima. Razumljivo je, da se takva borba društvenih redova (staleža) može postaviti na legalnu podlogu samo ako se društveni poredak uredi tako, da zakonita sredstva borbe postanu svima podjednako pristupačna.

U literaturi susreću se mišljenja prema kojima je propadanje samostalnih građana, koji su postali nadničari i najamni radnici, feudalizam i njegove posljedice, neispravno provađana racijonalizacija, ojačanje kapitalističkog novčarstva, kapitalistički sistem i velika industrija utjecalo na postanak novoga radničkog staleža, koji se označuje kao četvrti stalež. Taj četvrti radnički stalež razlikuje se od trećeg staleža (bourgeoisie-je) po

[127]) Dr. Heinrich Sieveking: Grundzüge der Wirtschaftslehre (Handels-Hochschulbibliothek. Herausgegeben von Prof. Dr. Max Apt. Band 20. Leipzig. 1925, str. 196. i sl.).

[128]) Slobodan Jovanović: Osnovi pravne teorije o državi. Beograd. 1914, str. 60. i sl.

tome, što ne raspolaže s proizvodnim sredstvima, što kao naknadu za radne činidbe dobiva malene nadnice i što je dugo vrijeme bio bez svakoga političkog prava. Jedan dio toga četvrtog staleža sačinjavaju tvornički radnici, pomoćnici i druga ovisna nesamostalna radna lica, koja se ne mogu naprosto identificirati s proletarijatom. No s druge strane zastupa se shvaćanje, da današnji radnici kao cjelina ne pretstavljaju stalež u smislu staleža po zvanju, jer u privredi ne vrše jednake činidbe, nego su razdijeljeni na mnogobrojna privredna zvanja u obrtu, trgovini, industriji, prometu i poljodjelstvu. Polazeći sa stajališta njihove razdiobe prema privrednim granama, koje pretstavljaju podlogu primjerice za stvaranje staleža rukotvornih obrtnika, trgovaca i sl., pripadali bi radnici onim privrednim staležima, u kojima su zaposleni u nesamostalnom radu za plaću. Zato marksistička nauka o klasnoj borbi ne govori o radničkom staležu, nego o proletarijatu, koji nema isključive veze s radnikom kao takvim, jer se može rekrutirati iz sviju društvenih slojeva. Radi toga mnogi (W. H. Riehls) načelno poriču opstojnost četvrtog staleža, koji se rekrutira iz skupine radništva, a dopuštaju samo ako se u nju ne uvršćuju zaposleni privredni radnici ni proletarijat, nego sva ona lica, koja negiraju opstojeći društveni poredak. To shvaćanje polazi sa pomenutog stajališta, da radnici, koji su zaposleni u privrednom radu, pripadaju kategoriji rukotvornog obrta, tvorničke industrije, trgovine, prometa i poljodjelstva. Po tome shvaćanju četvrti stalež pretstavljao bi zasad negaciju svih ostalih opstojećih staleža, a stvarao bi se iz velike skupine nezaposlenih nezadovoljnika, koje potonje mnogi ubrajaju u peti stalež, koji se formira kao posljedica ogromne ljudske nezaposlenosti i krize. Ne može se naime poreći činjenica, da se opaža porast nadničara sviju vrsta, koji nastaju iz različitih dijelova građanstva, što pretstavlja podlogu za stvaranje socijalne skupine nezaposlenih lica, koja pretstavlja važan problem državne i komunalne politike. I Sombart[129]) drži da radnici ne mogu sačinjavati stalež po zvanju. No ako se to načelno usvoji, mora se uvažiti, da pojam staleža nije apsolutno vezan za zvanje, jer se primjerice statistički može svaka statistička skupina smatrati staležom, ako joj se priznaju određena prava i dužnosti naprama državi (stalež u pravnom smislu). U potonjem događaju moglo bi se govoriti i o staležu radnika. Takav stalež sačinjavali su u starom vijeku bez sumnje robovi, koji su bili negativan i bespravan stalež. U liberalnoj državi, u kojoj vlada individualističko-egalitarno načelo, zapažaju se pretpostavke za stalež radnika, jer se određena prava i dužnosti povezuju sa činjenicom, da je određeno lice radnik za plaću. Ovamo spadaju primjerice: socijalna zaštita radnika, osiguranje radnika, skrb za nezaposlene radnike i t. d. U sovjetskoj državi pošlo se u tom pogledu mnogo dalje, jer su deklarativno industrijalnim radnicima priznati mnogi privilegiji, koji ih izdižu gotovo u sovjetski plemićki stalež, ukoliko u komunističko-sovjetskom sistemu uopće opstoje »radnici«. U liberalističko-kapitalističkom privrednom sistemu sačinjavaju radnici kao cjelina u svako vrijeme zajedno sa svim svojim podskupinama bez sumnje statističku kategoriju (skupinu), ali se zasebno mora prosuđivati pitanje, da li opstoje zajednice radnika, t. j. skupine radnika, koje su spojene u duševnu cjelinu. Od idealnih zajednica dolaze ovdje prema Sombartu u obzir samo zajednica prema zvanju i stalež, pa radi toga on smatra, da radnici ne sačinjavaju nikakvo zvanje niti stalež prema zvanju. No pojam staleža nije načelno vezan s nikakvim određenim zvanjem tako, da se svaka statistička skupina može konkretno označiti staležom, ako joj prema pravnom poretku pripadaju određena prava i dužnosti prema državi (kao stalež u pravnom smislu). No s druge strane navodi i Sombart, da radnici kao takvi sačinjavaju različite zajednice po svrsi (Zweckverband) među koje spadaju: a) zajednice za oživotvorenje religioznih, humanitarnih, društvenih i zabavnih svrha; b) zajednice za oživotvorenje političkih interesa (kao primjerice »radničke« stranke, tekovina novijeg vremena kao engleska Labour Party, Hrvatski radnički savez i dr.) i c) zajednice za oživotvorenje ekonomskih interesa u obliku sindikalnih strukovnih organizacija (Gewerkschaften). Sombart smatra, da se radnike može smatrati klasom u sociološkom smislu, ako se pod pojmom klase razumijeva intencijonalna zajednica, čiji su članovi međusobno povezani zajedničkim interesom određenoga privrednog sistema, makar je taj interes negativne naravi, a manifestira se kao opreka postojećega privrednog sistema. Taj zajednički interes upravljen je na načelno formiranje privrednog života. Takav interes predležao je bez sumnje primjerice kod robova i kmetova, koji su bili interesirani na ukinuću ropstva i kmetstva, ali je sporno da li opstoji kod »slobodnih« radnika, koji su za nadnicu zaposleni u kapitalističkom privrednom sistemu na osnovi individualnih ugovora o radu za plaću. Tu valja u prvom redu isključiti veliku skupinu onih lica, koja još nijesu svijesna svog položaja, pa uopće ne dolaze u obzir za formiranje klase, dok kod ostalih radnika ne opstoje apsolutno identični interesi. Kod posljednje skupine radnih lica ne predleži jedinstveni interes o uklanjanju kapitalističkoga privrednog sistema i uvedenja drugoga privrednog sistema. Ali usprkos toga opstoje svakako kod radnika za plaću mnogobrojni drugi zajednički interesi i ideali, koji povezuju njihove velike sastavne dijelove u duševno jedinstvo. Pošto su ti interesi i ideali upravljeni na načelno drugojačije formiranje privrednog života, moglo bi se s tog stajališta takvu zajednicu označiti klasom. Ovamo spadaju primjerice ovi interesi: čovječno postupanje, priznanje slobodne ličnosti, otpor protiv privrednog sistema koji rad za plaću smatra robom, zabacivanje isključive dominacije shvaćanja o »profitu« čiste kapitalističke privrede, osiguranje životne egzisten-

[129]) Dr Werner Sombart: Arbeiter (Handwörterbuch der Soziologie. Herausgeben von Alfred Vierkandt. Erste Lieferung. Stuttgart. 1931, str. 12).

cije bez obzira na ritam privredne konjunkture i sl. Takvi zajednički interesi spajaju svijesne radnike čitavoga državnog područja, a reflektiraju se na narodnim i međunarodnim radničkim kongresima, prigodnim manifestacijama solidariteta, štrajkovima i sl.

Ispravno međutim ističe Rein[130]), da težište radničkog pitanja i radničkih borba ne bazira na mjerama, kojima je svrha zaštita radnika kao ekonomski slabijih članova narodne zajednice, kao ni u socijalnom zakonodavstvu, — kolikogod je oboje po sebi vrlo dragocjeno sredstvo za podizanje njihovog socijalnog i kulturnog standarda, — nego u zahtjevu da se radništvo prizna staležom (četvrtim staležom), da mu se zajamči ravnopravnost te garantira sloboda i samostalnost kretanja. U toj težnji očituje se moć moralnih sila u ljudskom životu. Moralna ideja socijalne jednakosti i socijalne pravde mnogo je važnija od očekivanja i oživotvorenja privrednih interesa, jer ovi potonji, i ako su naravno po sebi vrlo jaki i važni, ne znače sami za sebe ništa, ako se snjome ne spoje.

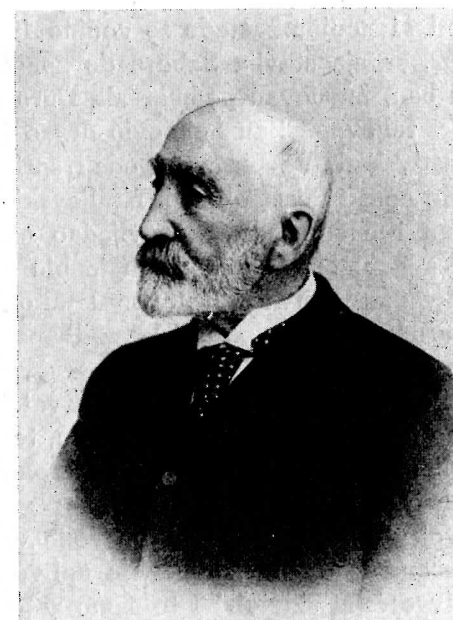
130) W. Rein: Grundriss der Ethik. Mit Beziehung auf das Leben der Gegenwart. Oesterwick-Harz, Leipzig. 1921, str. 231.

Ivan Ulčnik: (Nastavak)

NOVI DVORI

JELAČIĆEVO DOBRO KRAJ ZAPREŠIĆA U PROŠLOSTI I SADAŠNJOST

Naš članak u prošlom broju završili smo životopisom nekojih pokojnika obitelji Jelačić, koji snivaju vječni san u novidvorskoj grobnici. Sada ćemo nastaviti životopisom posljednjeg muškog potomka ove odlične hrvatske velikaške obitelji, koji je u našem javnom životu zauzimao odlično mjesto i ostavio u hrvatskom narodu svijetlu uspomenu. Bio je to: **Đuro Franjo grof Jelačić.**

Đuro grof Jelačić u doba visoke starosti.

Nedostaje nam prostora da potanko opišemo život i domorodno djelovanje grofa Đure Jelačića. Zato ćemo iz života tog opće poznatog rodoljuba i dobrotvora donijeti najvažnije.

Đuro grof Jelačić rodio se 25. siječnja 1805. u Zagrebu. U matici krštenih župe Sv. Marka upisano je, da su Đuri na krstu kumovali Đuro

4) **Đuro grof Drašković** rodio se 1773. Bio je carski komornik i vlastelin. Dugo je živio u Švicarskoj, gdje je prigrlio slobodarske ideje. Neko vrijeme je u Švicarskoj izdavao novine slobodnjačkog pravca. Njegov brat Janko grof Drašković poznat je kao otac hrvatskog preporoda, te veliki dobrotvor naše narodne stvari.

grof Drašković[4]) sa suprugom Anom rođ. barunicom Orczy. Po svršenim nižim školama grof Đuro stupio je u bečki Terezijanum, a odatle 1824. u vojsku. Od godine 1831. služio je u našim graničarskim pukovnijama. 1846. postade potpukovnikom u otočkoj pukovniji. Kada je njegov brat Josip kao pukovnik u Glini 1848. postao hrvatskim banom, njegovo pukovnijsko mjesto zauzme Đuro Jelačić. Sudjelovao je u ratovima 1848. i 1849. u Italiji. Od god. 1851.—1855. bio je brigadni general u Zagrebu. Godine 1853. imenovan je carskim komornikom, a 1856. postao je podmaršalom u Krakovu. Godine 1859. kao divizioner, sudjeluje u ratu protiv Italije. U doba Krimskog rata boravio je grof Đuro Jelačić u Bukureštu kao zastupnik austrijske carevine.

Iza smrti bana Josipa grofa Jelačića bude grofovski naslov god. 1859. prenesen na barune Đuru i Antuna Jelačića.

Nakon stanke od 11 godina sastade se godine 1861. Hrvatski Sabor. Ban Šokčević dne 22. srpnja stavlja Saboru do znanja, da je po starom običaju, kao ustavni ban, imenovao podmaršala Đuru grofa Jelačića podkapetanom trojedne Kraljevine. Ban Šokčević držao je svojom dužnošću, da nakon godine 1848., kada su burni događaji spriječili, da se izabere zemaljski podkapetan, opet tu čast obnovi. Kraljevski kapetan bio je ban, koji je po svom činu i dostojanstvu zapovijedao narodnoj vojsci, tako zvanoj insurekciji. Kada bi buknuo rat, ban je bio zabavljen redovitom vojskom, ili je vršio važne političke poslove. U takovom slučaju preuzeo je zapovjedništvo narodne vojske zemaljski podkapetan (»vicecapitaneus regni«).

Na sjednici 10. kolovoza 1861. došao je u Hrvatski Sabor podmaršal grof Đuro Jelačić kao novo imenovani podkapetan, te je od cijelog sabora oduševljeno pozdravljen. Iza toga je grof Jelačić izrekao glasoviti nastupni govor. U tom govoru osobito se ističe ova izreka: »... a usuđujem se i danas očitovati u ovoj visokoj kući, da bih ja volio vidjeti narod naš pod turskim jarmom skučen, nego pod isključivim uplivom drugih naših izobraženih susiedah (dugotrajni »živio!«) i to samo zato uvieren budući, da našoj narodnosti sa Turakah pogibelj neprijeti, Turci bo jesu zadovoljni s imutkom i kadkad tielom ugnjetenih narodah, međutim izobraženi narodi od onih kojimi vladaju osim imutka i tiela ištu još i dušu, to jest narodnost. Primierah ima dosta na slovinskom jugu, kako mi svi žalibože znamo...« (Prema »Dnevniku Sabora« iz 1861. strana 616.)

Đuro grof Drašković umro je godine 1830. Ostavio je četiri sina, među njima Ivana Nepomuka rođenog 1805. u Zagrebu. Ivan se posveti svećeničkom zvanju. Dulje vremena je župnikovao u Ugarskoj. Radi slaba zdravlja napusti župu i povuče se na svoje dobro u Božjakovinu. Umre 1856. u Božjakovini. Ostavio je zapise u visini od 45.000 forinti u domorodne, prosvjetne i dobrotvorne svrhe. »Matici Ilirskoj« ostavio je 10.000 for. kao zakladu za izdavanje djela domaćih pisaca. Gradu Zagrebu ostavio je 10.000 for. kao zakladu za potporu gradskim siromasima.

Iza nastupnog govora podkapetan je propisno zaprisegnut po biskupu Ivanu Kralju. Na prijedlog zastupnika Roberta Zlatarovića primio je Sabor, da se domorodni govor podkapetana grofa Jelačića za vječnu uspomenu »per extensum« u zapisnik uvrsti.

Rodoljubni nastup zemaljskog podkapetana grofa Jelačića nije se svidio vlastodršcima u Beču. Uslijedila je kazna! Jelačić bude odmah kao carski podmaršal umirovljen i određen mu je grad Celovac kao prisilno boravište. Uslijed takovih mjera grof Đuro Jelačić položi vojničku čast i zatraži da se može nastaniti u Novim Dvorima.

Ovaj postupak bečkih vlastodržaca, naročito cara Franje Josipa I. neugodno je odjeknuo u Hrvatskom Saboru. Na saborskoj sjednici 24. kolovoza 1861. ustaje barun Dragojlo Kušlan, te upozoruje Sabor na žalosni slučaj zemaljskog podkapetana grofa Jelačića. Barun Kušlan u svom govoru ističe da je grof Đuro Jelačić, brat slavnog bana Jelačića, koji je austrijsko carstvo spasio, nagrađen tim, što je radi nekoliko slobodnijih riječi umirovljen i zatočen. Barun Kušlan sumnja, da li će, ako kralj primi Jelačićevu časničku ostavku, prestati njegovo zatočenje u Celovcu. On ima zatočenje dijeliti s mađarskim buntovnikom generalom Görgeyom, koji je također u Celovcu zatočen. Predlaže da se kralju pošalje energična predstavka Hrvatskog Sabora, da grofa Đuru Jelačića pusti na slobodu.

Barun Kušlan konačno predloži, da se zemaljskom podkapetanu od starine opredijeljena dotacija od godišnjih 1000 forinti u tečaj stavi. Govor i prijedlog baruna Kušlana Sabor je oduševljeno prihvatio. Za sastavak predstavke kralju, određen je kanonik dr. Franjo Rački.

Na saboraskoj sjednici 6. rujna 1861. dr. Rački pročitao je predstavku kralju, koja bude jednoglasno prihvaćena. Dr. Rački obrazlaže, da je riječ podkapetana zamijenio riječju »podvojvoda«, jer ta riječ u starim narodnim spomenicima dolazi.

Kakova je sudbina zadesila predstavku Hrvatskog Sabora nije poznato. U kraljevom odpisu od 8. studenoga 1861., kojim je Hrvatski Sabor raspušten, a koji otpis je bio i odgovor na saborsku adresu, naročito se ističe, da se uzimlje na znanje imenovanje Đure grofa Jelačića zemaljskim podkapetanom.

Grof Đuro Jelačić oslobodivši se neugodnog zatočenja u Celovcu, stalno se nastani u Novim Dvorima, te se tu bavi uzornim gospodarstvom. Na prvoj Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoj izložbi u Zagrebu godine 1864. izlaže grof Jelačić svoje vinske produkte. Godine 1872. bude grof Jelačić izabran predsjednikom Gospodarskog društva, u kojem je svojstvu radio gotovo sve do smrti.

Kada je Gospodarsko društvo godine 1891. slavilo svoju 50-godišnjicu, kojom je zgodom priredilo izložbu u Zagrebu, grof Jelačić preuzima predsjedništvo glavnog izložbenog odbora. 15. kolovoza 1891. imao je tadanji

ban grof Khuen-Hedervary izložbu proglasiti otvorenom. Kod tog čina ne vidimo grofa Đuru Jelačića! On se ne će sastati s nenarodnim banom. Prigodom otvorenja izložbe predsjedničku dužnost izvršuje društveni podpredsjednik Andrija Jakčin.

26. kolovoza 1891. pohodio je izložbu nadvojvoda Albrecht. Predsjednik grof Jelačić dočekuje nadvojvodu na izložbi i srdačno ga pozdravlja; ujedno mu predočuje uspjeh rada i napredka hrvatskog naroda. Nadvojvoda Albrecht veseli se tome napredku, a grofu Đuri Jelačiću odzdravlja kao svom starom znancu i ratnom drugu.

Na glavnoj skupštini Gospodarskog društva 24. siječnja 1895. grof Jelačić polaže predsjedničku čast; ne može je više radi starosti vršiti. Moli, da se izabere drugi predsjednik. Skupština nije uvažila ostavku grofa Jelačića, već ga ponovno jednoglasno bira predsjednikom. Vidjevši tu jednodušnu želju članova grof Jelačić prihvaća izbor. Tom zgodom izjavljuje, da ovaj ponovni izbor ima zahvaliti imenu Jelačića. Svakom zgodom dokazao je da ljubi svoju domovinu Hrvatsku. Ove iskrene i rodoljubne riječi Đure grofa Jelačića još više oduševiše prisutno članstvo.

Nakon ponovnog izbora za predsjednika Gospodarskog društva, grof Đuro Jelačić nije mogao u javnosti nastupiti. Visoka starost i velika žalost za sinom Juricom razlogom su, da se je časni starac sasvim povukao u svoje Nove Dvore. Kada ga shrva bolest, preseli se u Zagreb u svoju palaču u Demetrovoj ulici broj 7, gdje je 20. srpnja 1901. ispustio plemenitu dušu.

Ostavio je suprugu Herminu rođenu groficu Christalnigg-Gillitzstein, s kojom se je vjenčao 19. listopada 1845. u Celovcu. Zatim kćeri: Jelu udatu groficu Schaffgotsch, te Veru i Anku, koje su ostale neudate. Sinovi Marko i Jurica umrli su prije oca.

Uz veliko saučešće sahranjen je posljednji grof Jelačić na Mirogoju u obiteljskoj arkadi. Godine 1933. prenesen je u obiteljsku grobnicu u Nove Dvore.

Na pogrebu grofa Jelačića zastupao je grad Zagreb tadanji načelnik Adolf pl. Mošinski, koji je položio i vijenac. Time je izkazana počast začasnom građaninu, koja čast je odličnom pokojniku podijeljena još g. 1854. Sprovodu su prisustvovali mnogi visoki dostojanstvenici i velik broj zagrebačkog građanstva. Vojska je iskazala propisane počasti.

Među mnogim sažalnicama poslana je grofovskoj obitelji sažalnica kralja Franje Josipa I, koju je odaslao kraljev pobočnik grof Paar.

Prigodom objave imena odličnika, koji su prisustvovali pogrebu grofa Jelačića, »Nar. Novine« od 23. srpnja 1901. javljaju, da je kralja na pogrebu zastupao podmaršal Christian bar. Steeb. Ova vijest je u Zagrebu pobudila začuđenje, jer se znalo, da grof Đuro Jelačić nije na dvoru bio najbolje opisan, iz razloga jer se neustrašivo isticao Hrvatom. I doista to čudo ne potraje dugo. »Narodne Novine« od 25. srpnja 1901. ispravljaju

vijest o kraljevom zastupniku na Jelačićevom sprovodu, te priopćuju, da kraljevog zastupnika u opće nije bilo, a podmaršal bar. Steeb prisustvovao je pogrebu kao privatna osoba i dugogodišnji prijatelj grofovske porodice.

»Obzor« od 22. srpnja 1901. među ostalim vijestima o smrti grofa Đure Jelačića donosi redke hrvatskog književnika Ljube Šandora Babića-Đalskog. Đalski opisuje, kako je razgovarao sa starcem (grofom Jelačićem) da od njega čuje događaje iz 1848. koje je podatke trebao za svoj književni rad. Grof Jelačić najpripravnije se odazvao molbi Đalskoga, te mu mnogo zanimljivog pripovijedao. Đalski završuje svoje uspomene ovim redcima: »Napisao sam ove redke da si odmognemo duši, jer teška mi je pomisao da naš nezaboravni starac nije više među živima. Tu neima doista tragične smrti, koje ima kad neumoljiva smrt pokosi mlad krepak život — ali ipak je teško osjećati da gubimo zadnjeg potomka slavnog roda Jelačića, da nam nestaje toli vjerne, dobre i rodoljubne duše staroga grofa Jurice! Slava mu i vječna pamet!«

Na strani XVIII. Matice velikaša[6]) koji su na Hrvatskom Saboru uživali osobno pravo glasa upisana je barunska obitelj Jellachich. Pod točkom 1. upisan je Jellachich Đuro barun (grof), vlasnik imanja Novi Dvori, Strmec i Mirovnik. Upis je uslijedio temeljem otpisa Kr. zemaljske vlade br. 1371.-Prs-1897. Pod točkom 2. upisano je, da je ova obitelj smrću Đure baruna Jellachicha-Bužinskoga u muškom koljenu izumrla. Upis je uslijedio odredbom zemaljske vlade broj 3416.-Prs-1905. »Narodne Novine« od 9. studenoga 1901. u službenom dijelu donjele su izrok, kojim se objavljuje, da je obitelj baruna (grofa) Jellachicha u muškom koljenu izumrla.

Nakon što smo se zadržali kod životopisa Đure grofa Jelačića zadnjeg muškog potomka ove obitelji, nastavljamo životopisima ostalih pokojnika Novi-Dvorske grobnice.

[6]) Matica velikaša na hrvatskom saboru osnovana je u dva primjerka godine 1897. Jedan primjerak čuvala je saborska pisarna, a drugi je bio pohranjen u zemaljskom arhivu. Danas se oba primjerka nalaze u državnom arhivu.

U maticu velikaša upisani su oni hrvatski velikaši, kojima je osobno pravo glasa na Hrvatskom Saboru priznato zaključkom Sabora od 13. prosinca 1889., što je u službenom dijelu »Narodnih Novina« od 16. prosinca 1889. javno objavljeno, radi možebitnih prigovora. Listovi obiju matičnih knjiga su svi iz pergamene. Svaka velikaška obitelj upisana je na jednoj strani. Na čelu stranice naslikan je bojama obiteljski grb. Grbove je slikao inžinir Gustav Herman. On je krasnopisno upisao obiteljska imena i ostali sadržaj. Za taj posao tražio je po obitelji 12 forinti 50 novč., ali mu je doznačeno samo 5 for. Matica je ukusno u koži uvezana u knjižari Kugli i Deutsch, koja je zato primila 100 for. (Arhiv Zemalj. vlade br. 902-Prs-1897.)

Matica velikaša u oba primjerka sastavljena je vrlo površno i netočno. Upisane su 22 obitelji ali bez ikakovih podataka. Zašto se taj historijski dokumenat nije s više točnosti sastavio, nije razumljivo.

Hermina grofica Jelačić, rođena grofica Christalnigg, supruga Đure grofa Jelačića, umrla je 25. studenoga 1906. u Zagrebu. Sahranjena je najprije u obiteljskoj arkadi na Mirogoju, a 1933. prenesena je u Nove Dvore.

Vera grofica Jelačić, kćer Đure grofa Jelačića, umrla je 14. travnja 1918. u Zagrebu u 62. godini. Sahranjena je najprije u obiteljskoj arkadi na Mirogoju, a 1933. prenesena je u Nove Dvore. Grofica Vera bila je poznata dobrotvorka. Sa sestrom Ankom radila je na tom da se ostavština njenog slavnog ujaka, bana Jelačića, privede u opće narodne svrhe.

Jela grofica Schaffgotsch, kćer Đure Jelačića, a supruga Rudolfa Gotharda grofa Schaffgotscha c. k. komornika, umrla je 1927. u Novim Dvorima u 75. godini. Sahranjena je u Novim Dvorima.

Anka grofica Jelačić, kćer grofa Đure Jelačića, umrla 20. studenoga 1934. u Novim Dvorima u 75 godini. Sahranjena je u Novim Dvorima.

Anka grofica Jelačić u mladim godinama (s vlastoručnim potpisom.)

Anka grofica Jelačić živjela je s roditeljima u Novim Dvorima. Nakon očeve smrti posvetila se upravi imanja. Bila je ponosna na svoj rod, a isto tako što je pripadala hrvatskom narodu. Glavna joj je bila briga da očev posjed uzdrži na visini dobrog gospodarstva. U životu skromna, nastojala je, da učini što više dobročinstva. U sporazumu s već pokojnom sestrom Verom stvorila je »Zakladu bana Jelačića za opće narodne svrhe«.

Završivši opis grobnice u Novim Dvorima s životopisima pokojnika, koji tamo snivaju miran san, priopćit ćemo strašan čin, koji je teško oskvrnuo vječno počivalište grofovske obitelji. Od tog događaja jedva je prošlo pet godina.

25. srpnja 1935. opaženo je, da su provaljene rešetke na lijevom prozoru grobnice. O tom događaju odmah su obaviještene nadležne vlasti. Istog dana izašlo je na lice mjesta istražno povjerenstvo pod vodstvom sreskog načelnika Dušana Ribara. Općinu Zaprešić zastupao je zamjenik bilježnika dr. Emil Reich. Povjerenstvo je ustanovilo, da je zločinac, (ili više njih) ušao u grobnicu kroz provaljeni prozor, te onda otvorio nekoje lijesove. Povjerenstvo dalo je najprije pred grobnicu iznijeti lijes Anke grofice Jelačić. Ustanovljeno je, da je najprije skinut gornji poklopac, a zatim je nutarnji izrezao u položaju prsnog koša. Zločinac je s malog prsta jedne ruke skinuo prstenje. Isto tako skinute su s ruke dvije narukvice.

Lijes Hermine grofice Jelačić rođene Christalnig provaljen je na isti način, kao i lijes grofice Anke. Zločinac je grofici Hermini iznad dlana slomio jednu ruku u nadi da će naći prstenje. Kada nije ništa našao, stavio je otrgnuti dlan na pokrov lijesa. Ruka je bila u stanju raspadanja.

Lijes Vere grofice Jelačić provaljen je na isti način kao i oni prijašnji. Tu je zločinac razvalio usta pokojnice i povadio nekoje zube, misleći da će naći zlatne blombe. Izvađene zube rasuo je po nutrini lijesa.

Pred grobnicu izneseno je ostalih sedam lijesova, ali na njima nisu zapaženi nikakovi tragovi oštećenja.

Na lijesu Jurice grofa Jelačića, (umro 1894.), opaženo je, da je lim na gornjem nutarnjem oklopu od rđe izjeden. Povjerenstvo je odredilo, da se nabavi novi limeni lijes, koji će biti hermetički zatvoren.

Organi zagrebačkog redarstva uzeli su otiske prstiju. Povedena je potraga za zločincem, ali bez uspjeha. Oružnička postaja u Zaprešiću javlja Sreskom načelstvu, da zločinca ne može pronaći. Banska uprava Savske banovine strogo je naložila zagrebačkom Sreskom načelstvu da otkrije zločinca tog strašnog oskvrnuća Jelačićeve grobnice. Usuprot najpomnijoj istrazi, zločinac do danas nije pronađen.

Događaj provale u grobnicu opisan je prema izvornom zapisniku zagrebačkog Sreskog načelstva broj 20.255.-1935.

Težak zločin oskvrnuća grobnice grofova Jelačića pobudio je veliku uzrujanost u narodu iz okolice Novih Dvori, a isto tako je vijest o zločinu bolno odjeknula u Zagrebu.

(Nastavit će se.)

Piše: VIKTOR KUČINIĆ

(Nastavak)

Broj 113—115 Godina 1700.

TRI PROCESA U JEDNOMU DANU

Optužene su: Urša Glavan, Margareta Sraka i Margareta Ringlin. Protiv svake od ovih triju žena vodi se posebna parnica ali ja sam ih stavio u jednu grupu, jer sva se tri procesa događaju istoga dana: 19. travnja 1700. godine. Urša na raspravi veli, da su zagrebačke vještice na svojim sastancima između ostalih jestvina jele i »gibanicu ka je bila iz konskeh fig napravlena«. Margareta Sraka na preslušanju odaje, da su se gričke coprnice sastajale na »Monte Medued« (Medvednica) i tamo griješile s đavlom. Ringlinka pod mukom priznaje, da je prava vještica, a njenom vragu, kojeg je sebi izabrala na nekom vještičkom prelu, da je bilo ime »Gašperl«. Dokumenti o daljnjem toku ovih parnica nisu sačuvani.

Broj 116 Godina 1702.

RAZNIM POKUSIMA UTVRĐIVALE SU SE VJEŠTICE

O Ani Klarić sačuvan je tek kratak zapisnik od nekoliko redaka: »Optužena sve taji, stavljena na torturu — ništa ne govori. Pristupa se pokusu suzama — ali suze joj ne dolaze.« Upitana zašto ne plače, odgovara, »da je suze neće teći, jer terpi preveliku muku«. Time zapisnik završava.

Već sam spomenuo, da su postojali neki naročiti sudbeni načini, takozvani pokusi, s kojima se moglo utvrditi, da li je neka žena zaista vještica, kad to ona sama ne bi dragovoljno priznala. Osim poznatog nam pokusa s vatrom i vodom (v. st. 295) upotrebljavahu sudovi kod vještičkih parnica još i ove pokuse: »s a s u z a m a«, »i g l o m«, »v j e š t i č k o m v a g o m«, »s m o l e n j e m ,O č e N a š a' i »s r a z b i j a n j e m n o s a«. Pokus »s a s u z a m a« vršio se na ovaj način: »Ja te zaklinjem« — prozborio je osornim glasom krvnik — »Gospodinom Isusom Kristom, koji je za nas umro na križu, da ti ženo, ako si nedužna, počmeš roniti suze — ako si pak kriva, onda ne!« Naravno, odakle da jedna optužena na krvnikovu zapovijed roni suze. I tako je mnogo žena, uslijed ovog glupog istražnog sredstva proglašeno vješticama, pa i Ana Klarić. O pokusu »s i g l o m« biti će govora u članku pod brojem 189. Vrhunac ljudske bedastoće predstavljao je »p o k u s s v a g o m«. U Njemačkoj i u Nizozemskoj imale su neke općine prave »vještičke vage«. Tada se je vjerovalo, da su vještice, jer lete zrakom veoma lake. Granica njihove težine bila je određena po prilici sa 75 funta a žene, koje su vagale više — nisu bile coprnice. Vaga je bila službena rekvizita. Vaganje se je obavljalo u prisuću komisije, koju sačinjavahu dva gradska vijećnika, pisar te zakleti majstor-vage.

Svaka žena prije nego li je stupila na vagu, morala je uplatiti općinsku taksu od 6 forinta, svući se do gola i rasplesti kosu — a sve to zato, da ne bi u nabore haljina ili u kosu uplela kakav predmet, koji bi je činio težom. Kad je vaganje svršilo, dobila bi od magistrata »uvjerenje«, koje je potvrđivalo, da je premašila propisanu sumnjivu težinu i prema tome da nije vještica. Čim su se u kojemu kraju pojavili veći vještički progoni, ovakove su vage radile dan i noć, jer sve su se žene s dotičnoga teritorija htjele zaštititi službenim certifikatom općinske vage, protiv eventualne sumnje, da su članice vještičke sekte. Neke su se općine u Njemačkoj znatno obogatile pomoću ovakovih vaga.

Mističan je bio pokus »s m o l e n j e m ,O č e N a š a'«. Sud je bio uvjerenja, da će se vještica, kad šesti ili sedmi put uzastopce moli »Oče Naš« — zbuniti i ne će moći izvršiti molitvu do kraja. Naravno, mnogo se je žena pod dojmom tajanstvenog interijera mučionice doista smelo i prekinulo s molenjem. To je sad bio dovoljan dokaz, da budu proglašene vješticama. Pokus »s n o s o m« bio je veoma mučan. Krvnik je sirotu ženu svom snagom udario drenovom palicom po nosnoj kosti, a prema boji krvi, koja li tekla iz nosa zaključilo se, je li dotična vještica.

Svi ovi dokazni postupci vršili su se u slučaju, kad optužena ne bi dragovoljno priznala svoju krivnju. Ako su pokusi ispali pozitivno, što se je uslijed krvnikova nastojanja obično i događalo — bila je inkrimirana proglašena krivom, stavljena na torturu, da odà družice i konačno »zbog raznih magijskih i zločinačkih delikta« justificirana.

Broj 117 Godina 1704.

VJEŠTIČKI SASTANCI KOD MANDUŠEVCA NA HARMICI

Na hrptu ovog sudbenog zapisnika piše: »Preslušanje pod velikom mukom vieštice K a t e P a v l e k o v i ć - P t i č k o v i c e.« Kata priznaje, da je zajedno sa svojim drugaricama pravila tuču i to iz leda govoreći kraj toga: »Tuča bila, tuča buš!« Zatim da su letile zrakom sipajući tuču nad Zagrebom tako, da su uništile cijelu ljetinu. Sastajale su se na »Manduševcu na smjetju, kade peki smjetje spravlaju, malo dalje od kipa«. Na pitanje kako se pravi coprnička mast, odgovara, »da dete malo vmore još vu zipke ter mu serce ž njega vzemu, kotero kuhaju ter davaju jesti onom, koga hote med se vzeti i da se taj više nemore zvračiti i da z onoga deteta mast napravljaju«.

Vještački ples i gozba na Kleku

Broj 118 Godina 1704.

VJEŠTICE ULAZE KROZ PROZOR U MUČIONICU

Nesretna Š u p a n i č k a tako je strašno mučena, da za vrijeme preslušavanja bulazni i nesuvislo govori:

»Upravo su ovoga časa, kad sam stavljena na muke bile kod mene ovdje u mučionici tri moje susjede-coprnice i grozile su se, da ih ne smijem odati, zatim su »črez oblok od nje prešle i gda su vani bile opet su se grozile črez oblok, da ih nesmem povedati.« Jadna Županićka priznaje sve što se od nje traži. Konačno je osuđena na smrt.

Broj 119—124 Godina 1704.

PEPEL! — NA TUČU SE PREVERZI!

Dvije su žene kao vještice pred sudom: A g a t a C e s t a r k a i M a r g a r e t a K r z n a r a čitajući sudbeni protokol, doznajemo, da su istodobno u tamnici još 4 žene: R e n g i c a čizmarka, S t r e m p e t o v k a iz Ilice, K e r z n a r Mara i stara V r a t a r i c a. Sve su bile mučene. Prve dvije optužene odaju — naravno tek na »španjolskome oslu« — velik broj svojih prijateljica, koje par dana zatim budu također gurnute u mučionu. Sudbeni zapisnik, u kojem su nanizane potvorene žene izgleda ovako: »Jelena Šafranka iz Brdovca, kmetica gospona Raucha, prava je czopernicza. Item Mara Škornjača, kmetica baruna Čikulina je »z vragom barat imala«. Item Magdalena Makrojica, kmetica g. Primužića takajši je czopernicza. Item Šepava Jelenka, hižarica g. Fabera je v czehu. Item Upaška ili Grubišićka, gospona Uzolina kmetica je v czehu. Item Katarina Ptičkovića, pastorkinja, kaj je vre zežgana. Item Mara s Kuninčćaka zvana Boković, kmetica g. Uzolina je czopernicza. Item Magda, dekla gospona Uzolina. Item Agata z Ljubljanice, kmetica g. Suminića prava je czopernicza. Item Sirkovica Mara, Grgura Sirka žena, kmetica g. plebanuša je prava czopernicza. Item Perićka Luca z Ljubljanice kmetica g. Petra je czopernicza. Item mlada Kleščićka, šoštarica je med njimi. Item Strempetovka vdovica je med njimi. Item Jelenka vdovica z Vilice pod sv. Rokom a kmetica plebanuša. Item Majdača Kata z Vilicze. Item Stara Vratarica. Item Rengica čizmarka kaje vu vuze. Item Kavalerka, ta je najvekša czopernicza. Item z Vilicze Mara Jelenčićka, plebanuševa kmetica.«

Cestarka i Krznarka potvorile su ukupno 19 žena. Ja sam ih u šematizam stavio samo 14, jer se ostalih 5 nalazi u vještičkoj listini. Agata Cestar žestoko je mučena i vatrom paljena preko dva sata. Krznarka pod mukom iskazuje, »da je najvekša czopernicza Kavalerka ka je bila i kapetanica czeha i ona je svima zapovedala«. S Kavalerkom su bile na Medvednici i tamo su »tuču napravlale s pepela onega s koterim mlade žene tork pare govoreći: na tuču se preverzi!« Iza ove najveća je vještica Ptičkovica »kotera je pravila mast, kotera mast je černa, koteru napravlaju iz černoga svinskoga laina govoreći: budi z tebe mast, kad poletimo da nas pomore i da onda žitki poginu i da se vetri spustiju iz zraka.« Za Šepavu Jelenku veli, da je slomila nogu, kad je preko Save letila jer je nogama udarila o neki hrast a Sirkovica, »da je takaj

velika czopernicza, vsako je leto žmehka (trudna) pak zagnjete dete vu sebi, neda se k porodu, nego dete vumori vu sebe, pa ga zakopa za kuhinjskimi vrati. Mraz pak delamo iz deždja govoreći: »Mraz budi ter naškodi žitku i ljudem i to vjutro pred sunčanim izhodom!«

Ove su naše vještice bile jednoć u društvu s vragom koji se zvao Filip i to na Medvednici a drugi put na »Okićnice« (Okić-gora) ali taj se je vrag zvao »Primus« — »tam su napravlale oblake i po vetru su hodile i letile ali jemput nisu imale jakosti, jer su zvoni sv. Duha i sv. Marka počeli zvoniti a drugač bi bile jako škodile žitku«. Sve ove sirotice: Cestarka, Krznarka, Rengica, Kerznarka, Strempetovka i Stara Vratarica spaljene su na lomačama.

Coprnica u prisuću vraga toči vino iz tuđe bačve

Broj 125—127 Godina 1705.

JELICA PL. OŽEGOVIĆ — VJEŠTICA!

Pred sudom Zagrebačke županije nalaze se tri vještice: Martak Doroteja, Jela pl. Ožegović i Prusak Doroteja a optužene su kao opasne vještice, koje su počinile mnoga i mnoga bogumrska djela. Dokumenti o njihovom preslušavanju i o osudi nisu pronađeni pa zato i ne znademo za njihovu sudbinu.

Broj 128 Godina 1705.

KLEK

Iz parnice protiv Katarine Srnetić saznajemo, da su se vještički procesi na Griču vodili u gornjim prostorijama Novih vratiju, današnji Popov toranj, gdje je bila i mučionica. Nadalje, da je Srnetićka zajedno s već spaljenim coprnjakom Matijom, mesarom i coprnicom Jelenom Medović letila na Klek. Rijetkost je, da se u našim vještičkim

parnicama spominje Klek, prem je ta planina u našem narodnom folkloru veoma znamenita zbog ročišta vještica. Naprotiv je značajno, da se Klek za vrijeme vještičkih progona u Austriji, Sloveniji i Štajerskoj mnogo spominje a kod nas, kako vidimo, jako rijetko: u ovoj i u još jednoj parnici. Iz procesa ovoga doznajemo, da su Matija mesar (br. 70) i Medovićka (br. 66) spaljeni, jer sudbeni zapisnik izričito veli: »S pokojnim Matijom, spaljenim i pokojnom Medovićkom, također spaljenom.«

Broj 129-130 Godina 1709.

VARAŽDINSKOGA BIRTAŠA IZLUPALE SU COPRNICE

Procesi protiv Margarete Vidmar i Katarine Cik obdržavahu se u kraljevskom i slobodnom gradu Varaždinu. Sud sačinjavahu: sudac (načelnik) i svi gradski senatori, a optužnicu protiv ovih žena digao je gradski fiskus i to na prijavu varaždinskog krčmara Ivana Špoljarića. Tog su birtaša optužene u njegovom vlastitom stanu napale i tako istukle, da je pao na pod, a zatim su nad njim čarale i bajale uslijed česa je potpuno izgubio svijest. Katarini Cik je dokazano, da je prava vještica, jer je blagoslovljenom svijećom (na Svijećnicu) palila svojim kravama dlake ispod repa a svojim sinovima vlasi na čelu — a sve to u svrhu crne magije. Iz istog je razloga sabirala i neke tajanstveno kamenje, kojim je poslije bajala. Kata je nekoliko puta stavljena na mučila a zatim je po svoj prilici osuđena na smrt kao i njezina drugarica Margareta Vidmar, koju dokumenti ovoga procesa spominju tek po imenu.

Broj 131 Godina 1712.

ELIZABETA, VARAŽDINSKA VJEŠTICA

Elizabeta Valek okrivljena je, što je pravila tuču, dizala oluju, širila pošasti, ubijala ljude itd. Za vrijeme procesa doviknula je Elizabeta jednoj svjedokinji, koja ju je optuživala: »Ti si vekša coprnica nek ja!« — a to ju je stajalo glave, jer je sud po tome zaključio, da je ona zbilja vještica t. j. ona je dakle manja a svjedokinja je veća coprnica od nje.

Broj 132-133 Godina 1715.

MAJKA I KĆERKA SPALJENE KAO VJEŠTICE

Kušenka Jelica i Kušenka Margareta! Imena dobro nam poznata iz Zagorkina romana »Grička vještica«, gdje

heroj S i n i š a na nagovor kontese N e r e ubija iz pištolje nesretnu Jelicu Kušenku i to u času, kad ju je već zahvatio plamen lomače — da tako jadnicu oslobodi daljnjih muka.

Sudski dokumenti govore nam, da je Kušenka Jelica bila stavljena na tri stepena torture. Prvi: prste joj stiskahu željeznim palčenicama; drugi: noge joj gurnuše u španjolske čizme; treći: tijelo joj rastezahu na ljestvama. Optužba protiv Jelice sabrana je u devet točaka (primonon): da je letila na Medvednicu i na Okić, da je bila u vještičkome cehu, da je imala s vragom ljubavni odnošaj, da je ništila ljetinu, da je kravama uzimala mlijeko itd. Ponajviše je pak terete, što je tuđim kravama oduzimala mlijeko. Doduše, Jelenka veli, da nije oduzimala mlijeko, već da je samo čula od neke Peršinovke, da se to radi na slijedeći način: »Kravu se na Prekrisiu (Prekrižju) dočeka, ter se onde vudre kravu šibum leskovom ter joj se onda vzeme mleko.«

Jelenka prikazuje sucima kako su letile na Okić: »Sastale su se pri sv. Šimunu vu jednom jarku pred sadjem a odonud jesu poletile z velikim šumom na Okić, gdje je još sunce lepo bilo i tu se vendar razišle.« Na pitanje, nek oda još koju vješticu sa tih sastanaka veli, »da nemore svaki poznati ar se na gori razideju kakti mušice.«

Proces protiv Margarete (Marice) Kušenke, Jeličine majke, trajao je od 28. marta do 12. aprila 1715. godine. Juraj Kostelec, gradski pandur, kao svjedok izjavljuje na preslušavanju slijedeće: »Gda je svedok po rečenu Maricu Kušenku došel vu hižu upitala ga je imenuvana Maricza: Moj Jurek po kaj ste došli? — rekel je svedok: moja majka, ravno smo po vas došli, nego se friško opravete! — upitala je pak rečena Marica svedoka: moj Juri, zakaj? — on je odgovoril: kajti ste nahižu na zglavnikeh ob božićnom navečeru sedeli, nego povečte moja majka, zakaj ste to činili? — Odgovorila je Marica: Moj Juri to je nikaj; ja sem to od stareh ljudi čula, da koj vzeme takovu treščicu od onoga zglavnika, dobro je to za vsaki beteg, naime za verbanec, i to sam jenkrat čula pri pokojne stare Kozjakovice, kada je dekla bila došla i povedala, da neće krava stati kada ju doji, onda joj je rekla: vzemi on kamen s čim se lonec na ognišću podpira, ter pod nju deni i vzemi onu trešćicu, koja je na police, ter ju z onum treskum pogladi — bude taki stala. Zatim je rekla svedoku: Moj Juri naj bi mi moja sneha Dora on »v e r t a j n i c« donesla. Pital je svedok: Kakav vertajnic? I zakaj vala? — Odgovorila je Maricza: On vertajnic mnogo valja pri sudu i ako kaj budem kriva, ne budem sama, bude toga več.«

Ovdje nam je u samom sudskom protokolu jasno prikazan jedan od n a j t r a g i č n i j i h momenata iz vještičkih progona: č a s kad panduri ili grabanti dolaze u dotada m i r n i d o m i o d v l a č e zaprepaštenu

ž e n u u z a t v o r. Zato i majka Jelice želi, da sobom u sudnicu ponese »vertajnic« nadajući se od njega spasu. To je svadbeni kolač ili pogača u obliku velikoga pereca, kog su mlade nevjeste spremale kao uspomenu ili zbog vjerovanja, da takav kolač imade višu moć i može kao amulet poslužiti u svrhu čaranja. Proces protiv Jelice i Margarete Kušenke je zapravo jedan od onih mnogobrojnih procesa, gdje su majka i kćerka zajedno optužene kao vještice. Obično se kćerku već osuđene majke smatralo većom vješticom od same majke, jer se držalo, da je takva kći ljubavni plod majke i đavla: i n c u b u s ili s u c c u b u s.

»Incubus«, dijete vještice i vraga

Protiv Jelice Kušenke, koja je bila mlada, nastupa kao krunski svjedok njezin bivši udvarač, s kojim je imala ljubavni odnošaj a zatim se ta veza raskinula. Taj čovjek iskazuje pred sudom ovo: »On je išel na proščenje, koje biva svako leto pri kapele sv. Xaveriuša (to se proštenje kod sv. Ksavera obdržava još i danas) i kad je došel do rečene kapele opazil je Jelicu i taki je na tle opal — budući da ga je rečena divojka zacoprala; kad je po prošćenju nazad vu Zagreb došel, taki je obetežel. Ob noć došla je rečene Jelice mati Marica z kćerum svojum Jelicum i počele su ga gniesti i plašiti i groziti: čakaj, čakaj, — rekla je rečene Jelice mati — zakaj si ti z mojum kćerjum tak krivo hodil' — i tak su ga poterle, da je dugo vremena betežen ležal.« Obje ove žene, mati i kćerka, uglavljene su sudbenim putom za vještice i to na temelju gore spomenutog svjedoka Galovića, koji je po svoj prilici zaveo mladu Jelicu Kušenku — a ova ga je zato u društvu svoje majke napala i na-

mlatila u njegovom stanu. Galović, da im se osveti a ujedno da se riješi Jelice, prijavljuje obadvije sudu, da su vještice, i one budu radi toga spaljene. Ovo je jasan primjer, zbog čega se je sve moglo potvoriti nedužne žene i kako je u ono doba nizak moral u narodu, pa i među gričkim građanima.

Broj 134—137 Godina 1718.

MUDRI BRANITELJ VJEŠTICE MAGDALENE

Opet jedan varaždinski proces, koji je počeo 7. maja 1717. a završio je tek 17. januara 1719. godine. Barbara Horvat, zvana Požirak, priznala je na torturi upravo sve. A kako i ne, kad je bila grozno mučena. Na mučilima je odala i neke svoje »pajdašice«: Barbaru Štrigarić, Doru Topolču i Magdu Topolču, koje su malo zatim bile po nalogu suda uhićene i bačene u tamnicu. Prvooptužena Barbara Horvat-Požirak nije osude niti dočekala, jer je u tamnici uslijed pretrpljenih muka umrla. Godine 1718. obdržaje se parnica protiv Štrigarićke i obiju Topolča, koje su optužene za već uobičajene vještičke delikte. Štrigarićka i Dora Topolča osuđene su na smrt: ponajprije da im se odrubi glava, a zatim da se mrtvo tijelo spali.

Kćerka pogubljene Dore, Magdalena Topolča, nije bila mučena a niti osuđena, jer se je na sreću nalazila u blagoslovljenome stanju. U takovim se slučajevima nije protiv optuženih smjelo krivično postupati, već bi se pozvala babica, koja je imala utvrditi, da je dotična žena zbilja trudna. Ako je pretraga svršila pozitivno, ostala bi optužena u tamnici, dok ne rodi, a zatim se tek parnica nastavila. Tako je bilo i s Magdom, koju su sputali u verige i zatvorili u tamnicu. Njezin muž Ivan Pintar iz Žabnjaka kraj Varaždina, povjerio je obranu svoje žene dobrom i spretnom advokatu Ivanu pl. Markoviću, kome je vanrednom obranom uspjelo dokazati slijedeće: »Spaljena Dora Topolča imade zapravo dvije kćerke a obje se zovu Magdalene; kako Barbara Požirak nije prilikom svoga preslušanja navela, koja je od ovih dviju Magdalena bila u coprničkome cehu — to se zbog toga ne može optužiti upravo ovu Magdalenu, koja je u tamnici.« Sud je uvažio mišljenje mudroga branitelja i Magdalenu Topolču oslobodio krivnje.

Broj 138-139 Godina 1726.

VARAŽDINKE SU NA SEBE LIJEPILE PERJE DA MOGU LETJETI

Pred županijskim sudom u Varaždinu odgovara zbog vještičkih i magijskih zločina Helena Vršec, koja je već u samom početku parnice mučena: ruke su joj zavezali tankom strunom a noge stavili u željezne španjolske čizme. Helena isprva taji, ali kad su vijke na čizmama počeli sve jače pritiskivati, odaje svoje drugarice iz vještičke sekte: same Zagorke i Međumurke. Iza toga »valuje tulikajše, da na svojem nahižu ima jeden lonec pun perja svakojačkega, koje skup ze svinskum balegum na fašenik skuhala je i sve to z penami kaj po vodi plavaju mešala je i z tim se je, gda bi hotela odletiti, namazala, a perje se na nju selo i onak je taki odletila. Item valuje, da je Šebekovkinu kravu zacoprala, vzemši z čela nekuliko dlak i nje devši vu jednu luknju v štale ter je krava mam ucerkla.« Između ostalih potvorenih žena u ovoj parnici navađa se i neka Kosrekovica iz Beretinca kao opasna vještica, ali ta se »na sreću« već nalazi u varaždinskomu zatvoru.

Broj 140, Godina 1729.

PAIČAR I COPRNJAK

Nikola Dolovčak stoji pred županijskim sudom u Varaždinu a okrivljen je zbog ubojstva, čaranja i raznih drugih svetogrdnih čina. Njegova je osuda nepoznata, jer dokumenti o nastavku ovoga procesa fale. Glavni svjedok Karl Tabmrauch, Štajerac, pripovijeda sucima, kako ga je Dolovčak nagovarao da počini svetogrđe, a to se dogodilo ovako: »Gore napisani Mikica Dolovčak hodeći na Marpurk (Maribor) nameril se je na tog ptice lovećega svedoka, kotereg je Dolovčak sobum otpelal vu Krapinu vu Horvacki orsag i ostal je nekoje vreme pri njem. V subotu zvečer je svedok pri peći čislo molil a Dolovčak pri peći sedeći pital je svedoka: kaj si tak pobožen? Svedok mu je odgovoril: zutra pojdem na spoved! Dolovčak mu je povedal: kaj za istinu pojdeš k spovedi? Svedok mu je rekel: pojdem! Dolovčak mu je nato rekel: čuješ ja bi te nekaj prosil, ali tak da nikomu ne poveš. Svedok mu je rekel: povećte gospone, slobodno kaj hoćete! Onda je Dolovčak rekel: Moj Korl (Karl) kada se pričestiš tak gore zdigni ruke, ter se stisni vu jeden kutić i onak pobožno se deržeć, pusti v ruke iz vust ono kaj ti redovnik da, tem meni donesi, hoću ti platiti«.

Drugi svjedok u toj parnici izvješćuje, da je i Mikice Dolovčaka brat, koji se zove Mihajlo Dolovčak, također pravi vještac »on je sebi ruku raztreljal i čukljav postal, kajti je ravno pušku onu z kojum je pucal i z kojum si je puškom ruku raztreljal svetem telom Kristuševim bil nabil«. Treći pak svjedok iskazuje, da su Nikola Dolovčak i njegov prijatelj »Matok, jagar gospona Miklouša Jagušića, hodili pod galge coprati«. Iako nam osuda iz ovoga procesa nije poznata, više je nego sigurno, da je Nikola Dolovčak radi svetogrđa osuđen na smrt.

Broj 141—142, Godina 1733.

TRIDESET I PET POTVORENIH U KERESTINCU

Juraj Bedečić piše list svome gospodaru grofu Erdődyju te ga izvještava o procesu protiv dviju vještica, koji se obržavao u Novoj Kuriji u Kerestincu. Imena ovih dviju sirota ne spominje. Jedna je bila strahovito mučena i tom je prilikom potvorila 35 drugih seljakinja iz okolice Kerestinca zbog vještičtva; osudiše je na smrt, vješanjem, a zatim joj mrtvo tijelo spališe. Druga je oslobođena, jer joj se nikakova krivnja nije mogla dokazati.

Broj 143, Godina 1733.

GRADSKI SE KASTELAN PRETVARA U VRAGA

Kuljanka Margareta, rodom iz Turopolja, nalazi se pred gričkim tribunalom i pod strahovitom torturom odaje mnoge svoje znanice i prijateljice ne samo iz Zagreba nego i Turopolja, a među njima potvorila je i mnogo uglednih turopoljskih žena. U istrazi iskazuje, »da je k njoj vrag dolazil po noći vu kipu i vu opravi nienoga gospodara a već krat i po dva put na noch, a zatim ju je tental, da joj bude bolsi nego nje gospodar i da nai z czoperniczami ide vu paidastvo i da se taj vrag zval Matek«. Ova je Kuljanka mnogo toga nadrobila na procesu: »da su se pod Okićem s vragum zparivale, da su na kriseputju v Turopolju Čelića Miheka spekle i pojele, da szu pojele serce neke Maricze, da su meglu delale, da je k njoj vu vuze (u zatvor) na Griču dohajal sam vrag vu kipu goszpona kastelana vareskega i da je z njum vu vuze barat imel iliti sivel obechujuch joj, da ju bude z vuze oslobodil a i drugi da su s njom vu vuze spali«. Izgleda da je ova Kuljanka bila vraški lijepa, pa naravno, da su mnogi vatreni muškarci, inače gradski službenici, izrabili ovu priliku i dolazili k njoj u zatvor predstavljajući se: »Ja sam vrag, samo sam uzeo spodobu gradskoga kastelana ili gradskoga senatora, da me grabanti puste u tamnicu. Budi moja, pa ću te osloboditi iz zatvora«. Kuljanka još veli, da ju je vrag »tri puta prichestel« i mnogo drugih čudni dogodovština saznajemo iz ovoga procesa. Sud ju je radi ovih zločina uzevši kao oteškujuću okolnost, da je u zatvoru griješila s vragom »kakti muž ze ženum« osudio na smrt.

Ovaj nam proces prikazuje žalosne i nemoralne prilike, koje su tada vladale na zagrebačkom magistratu. Vodeće ličnosti gradske općine nisu se žacale ovakovu jadnicu, koja je već bila jednom nogom u grobu, upotrijebiti u svoje pohotne svrhe. Dapače, neki su joj obećavali, da će je osloboditi iz zatvora a kad tamo, ne samo da to nisu učinili — već su drugi dan prisustvovali njezinoj torturi, zlorado se smiješkali i uživali gledajući golo

ČUDAN I RIJEDAK DOKUMENAT: odlomak sudbenoga zapisnika iz parnice vođene na Griču dana 23. decembra 1733. godine protiv vještice Margareta Kuljanke. Gornja slika, izrađena za reviju »ZAGREB« u fotografskome laboratoriju Sveučilišne knjižnice, snimljena je iz originalnoga spisa pohranjenog u Državnome arhivu u Zagrebu. Na ovoj je stranici zapisnika zabilježen interesantan dio preslušavanja lijepe vještice

Margarete u staroj i milozvučnoj kajkavštini, koja je žalibože prije 100 godina nestala iz našeg književnog jezika. Vještica Kuljanka iskazuje na sudu prema ovom protokolu slijedeće:

»Item valuje da je pred vragom Boga, Majku Bosiu, szvecze y vsze Sacrementume zataila y vraga za naiveksega szvoga nameszto Bogha szpoznavala, y tho veli, da na meszto poteptanoga tri puta szv. Sacramentum tri puta ju vrag prichestal y daje k szv. Savramentumu nekai kakti szpodobno ali nit smahno pache szmerdeche u mehko daval. Poveda da vu sitku, blagu kaikom szvoima paidasiczami na skodila. Item poveda, da kada sze vu goschenie szpravlaju, da takovu gibanitzu szpeku, kak je vsze Turovopolje y da malo vszaku dopade, da ih je tuliko, i da za radi jegje gibanitze nairaise pseniczam skode y tho da vrag zplase sam pseniczu obleti meglu napravi y onda dobro zerno vzeme y sznet napravi a marhi kada skode, da chez zadni krai zpuchu jetra y plucha y szercze y onak mora poginuti. Item poveda, da kadaje kam vu gosti isla ponochi od musa da paliczu ali metlu poleg musa na meszto szebe posztavila i da vragh sze nioi nato obechal napravit na mezto nie da mus nieni pravi stimal daje ona poleg niega y tho valuje da danas kak je na muku obszugyena nazad vu vuzu zapeliana da je k nioi vrag vu kipu machkovom doszel y zniium septal y ona snim govorila, y da ju ie on osztavil taki onda govorechi nioi ti bus muku terpela a ja za te terpeti nechu a drugi zniom vu vuze daszu szpali... et in praevis fascionibus usque...«

Gore u originalnoj kajkavštini priopćeni odlomak sudbenoga zapisnika, prilagođen današnjem književnom jeziku i uz neka tumačenja u zagradama glasi:

»Također iskazuje, da je pred vragom Boga, Majku Božju, svece i sve sakramente zatajila i vraga za največega svoga (gospodara) namjesto Boga spoznala. I to veli, da ju je namjesto tri puta zgaženoga sv. sakramenta (primivši sv. pričest počinila je svetogrđe: izbacila je hostiju i nogom je tri puta pogazila) sam vrag pričestio a to (što joj je dao) da je bilo sv. sakramentu slično ali nije bilo tečno dapače je smrdilo i mekano je bilo. Iskazuje da je žitku i blagu svakovrsnome škodila. Također povieda, da kad se (vještice) u gozbu spremaju, da takovu gibanicu ispeku, kao što je cijelo Turopolje i da svaku malo zapade, jer ih je toliko i da zbog jedenja gibanice najrađe pšenici škode (uzimaju prirod s tuđih polja), veli da i vrag sam splazi (na zemlju) pšenicu obleti, maglu napravi i onda dobro zrno uzme i učini (iz njega) snjet; marvi kada škode, da im iz stražnjega kraja (tijela) ispuču jetra, pluća i srce i ona mora (tada) poginuti. Također veli, da kad je kamo u goste po noći išla od muža, da palicu ili metlu polag muža na mjesto sebe postavi i da je vrag nato njoj sve obećal napraviti, da bi njezin muž zbilja vjerovao, da je ona polag njega. I to veli, da danas, kad je na muku osuđena (bila) i nazad u uze zapeljana, da je k njoj vrag u kipu mačkovom (pretvorio se u mačka) došao i s njom šaptao i ona je s njim govorila a on ju je odmah ostavio govorei joj: »Ti budeš muku trpila a ja za tebe tripiti ne ću«, a drugi da su s njome u uzama spavali... et in praevis usque...«

i lijepo tijelo Kuljanke, kako se propinje na ljestvama a usto su i sami pomagali krvniku dizati ljestve i navlačiti konope.

(Nastavak slijedi.)

Spectator :

ŠETNJE GRADOM DOKONOG PURGERA*)

670. U **Solovljevljevoj ul.** nalazi se između kbrojeva 16 i 18 na kompleksu Maceljski, jedan komad zemljišta od oko 100 čhv površine ograđen drvenim plotovima. To je dio ulice i to Domagojeve, pa je nerazumljivo zašto taj nije u vezi sa međutim izvedenim (i nastanjenim) novogradnjama četverokatnica, otvoren. Pošto se radi o parcelaciji, to i onako mora parcelant ulicu do 20 m širine Općini ostupiti (§ 56 građ. zak.)

671. Kad bi vlasnik (ne znamo tko je) onog zida u **Zvonarničkoj ulici** tik kapele sv. Dizmuša htio »špendirati« 60 din, koliko naime stoji popravak one otpale žbuke kraj crkvice, — izgled bi onoga dijela odmah bio za 100% bolji. Samo da nije možda taj zid gradski?

672. Pitali smo se: kako to da podvornici i ino pomoćno osoblje npr. gradskih poduzeća i ustanova, pače i zoološkog vrta, pristojno je uniformirano, dok naprotiv podvornici gradskog POGLAVARSTVA hodaju okolo s dostavama, pozivima i drugim službenim poslom, u onim starim svojim kepenjekima, otrcanim škljafetama svih mogućih oblika i boja (sit venia verbo »boja«!), a dandanas bokci pogotovo mnogi već jako siromačeki i »šebik«. Trebalo bi, mnijem, u najmanju ruku, ako već ne sasma uniformirati što bi bilo svakako najispravnije, — a ono barem snabdjeti KAPAMA. To zato jer je relevantno da oni bar malko pristojnije reprezentiraju JAVNU VLAST u čijoj službi fungiraju kad dolaze u doticaj s općinstvom. Mnogi purgari misle naivno: kakav sluga takav gazda.

673. Jedan, u ostalom kako se čini ne baš mnogo frekventirani, — javni WC uz stari Laboratorijum, trebalo bi, mislim, PREMJESTITI nekuda gdje bi potreba bila veća, npr. u Branimirovu ulicu sjeverno od nove Pošte. Ili bar u podzemlje **ove** zgrade, odnosno nove, koja će se vis-a-vis graditi, da se smjesti jedan takav WC, košto je to učinjeno kod Grad. poreznog ureda. Jer onaj darmar, ono nuždenje »in piazza« što se veli, ono kućarenje, raspravljanje, svih tih kršnih gorštaka provincijalaca, trebalo bi nakon izgradnje poštanske palače pomaknuti istočno i dati nužnik, ggdo! Vis-a-vis Starčevićevom Domu ima doduše WC, ali je 250 m daleko, i smatran po onoj gomili, kao quasi »gospodski« pa ga neće da rabe. Ako li je pako onaj kod Matice »aktivan«, onda može da ostane, ali u Branimirovu da dođe novi.

674. Mnogo se danas od zvanih i nezvanih čuje o reformi socijalno-političkih odnosa, a rijetki su, koji prožmu srž predmeta. Taj je: po formuli: facio ut facias, postupali su sredovječni, feudalni, po crkvi sankcionirani principi. Rad za rad, bez primjese novca. Po onoj: Do ut des, dajem da daděš, višemanje radi svaka trgovina i zamijena robe, dakle komercijalni princip.

Preostaju dva najvažnija oblika: Do ut facias, i facio ut des. Iz njih izbija latentni sukob između **prijašnjeg**, akumuliranog, (kapitalom nazvanog) rada, i **današnjeg** rada, ili naprosto »rada«. Kad netko kaže: Facio ut des, on nudi svoj rad i traži sredstva za živež, ili ukratko reprezentanta istih: novac. Tko naprotiv može da veli: Do ut facias, taj nudi živež, robu, ukratko novac, za rad. Jasno je, da je pozicija onog tko kaže: Do ut facias već zato jača, što je on već prethodno izvršio svoj: »facio«, time što ga je kondenzirao u obliku zaliha (odn. novca što je isto). Učinivši već apriori svoj: »facio«, on može lasnije da čeka no li onaj, tko je prinuždeN još na: Facio ut des. Velika je umjetnost i mudrost, te dvije komponente uskladiti tako, da harmoniraju. Za željeti je

*) Opaska: U broju 9. u članku Spectatora pod točkom 665. posljednji redak potkrala se pogriješka. Umjesto »poslastike« ima riječ ispravno glasiti »Plastika«. Molimo da se to ispravi. Ur.

iskreno svakome posloprimcu (Facio ut des), da marom, štednjom i radom, što prije u zrelijoj dobi dođe do tog, da i on uzmogne reći: Do ut facias, ili barem: do ut des. To bi bila harmonija o kojoj govori Fréderic Bastiat († 1848).

675. Ne sviđa nam se ni ona trokutna zanemarena ploha na raskršću Veberove, Gajdekove i Vramčeve ulice. Tamo bi trebala da bude bar kakva-takva tratina, cvijetnjak ili jedno 2, 3 breze zasađene, jer ovako kako je sada, pruža jednu sliku pustoši i surovosti. Inače bolje bi zaista bilo da se ta ploha ostavila pošljunčenom kao dio cestovnog tijela.

Isto je slučaj i s onim golemim pravokutnikom, ili kako smo mi u školama 19 vijeka učili »pačetvorinom«, štono »resi« Martićevu ulicu južno od tzv. Vatikana. Onaj je mali square osnovan, kako se čini, da tvori neku vrst zelenila à la perivojčić, pa bi ga trebalo barma tratinom providiti. To bar nije ni teško ni skupo, zar ne gosp. ing. K-ću?

676. Ne! Nije nikakva sretna namisao a niti ikako opravdana, da se sad kani obnovljeni (iza krađe) spomenik liričara Karleka Domjanića postaviti, navodno na želju njegove rodbine, — ispred kemijskog Zavoda na Štrosmajerovom trgu. Jednog skromnog, regijonalnog pjesnika 20 vijeka pored onih velikana renezanse, baroka i 19 stoljeća, kojih sad već ima oko Akademije 8 komada! Apstrahirajući od tog, da na postavu jednog javnog objekta po općini, privatne željice odn. sugestije pa bile i rodbinske, nikakvog utjecaja imati smjele nebi, — taj je predlog i idejno i stvarno nespretan. Domjanić je malen, minijaturni spomenik, kog će ono mnoštvo velikih, npr. Štrosmajera itd. figura prosto smlaviti, blizina nužnika je sve prije no pijetetska, a prostor trga je u disproporciji sa mjerama biste.

Naprotiv je prvobitna namjera ispravna: postaviti Domjanića, nježnu, lirsku dušu, u onaj zatvoreni i dobro čuvani cvijetnjak za odrasle, na sjevernoj poli Krešimirovog perivoja, koji bi se dio mogao nazvati Domjanićevim cvijetnjakom. Mi koji smo pokojnika lično dobro poznavali, znali smo i njegovu ljubav: za tišinom, cvijećem i od njega toli često opjevane tihe ribnjake što drijemaju u perivojima; a zatvorenost tog dijela ne samo što bi mu povećavala čar, već štaviše pružala neko jamstvo pred ponovnom blamažom, koju riskira općina opetovanom krađom te biste, na koju, jer je lagana, izgleda da imaju ti naši gangsteri poseban »pik«. U estetskom pak pogledu držimo, da bi malašnost prostora tog vrtića, sileć gledaoca da se jače približi spomeničiću, djelovala na uhar istoga, pričinjajuć ga optički većim.

U ostalom je nezgodno i pomalo komično, što oko svakog spomenika izbijaju »problemi« glede smještaja. Tako je iza tragedije o **velikom,** Tomislavovom, slijedila parodija ili satirska igra košto u klasicima, u **malom,** o ovoj bisti, koja jamačno, — nadajmo se, — neće poprimiti alire jednog zapletaja, košto je to bilo kod velikog. U ostalom niti premještaj Kumičića sa trga realne gimnazije na trg ispred trgovačke akademije, ne smatramo najsretnijim. Niti je pjesnik, odn. političar Eugen, naš stari Sisolski, bio trgovac da spada onamo pred onu školu. Doduše nije bio ni realac, tehničar, — ali tamo je već konačno **postavljen** pa nije uputno prenosit ga. Kako bi u ostalom bilo da ga se stavi u onaj square u Martićevoj ulici? U onom dijelu grada i onako nema ničesa zanimiva.

677. Za vrijeme prošloga rata skidali su rekvizitori ratnih kovina zvona s naših crkava, razbijali ih, otpremali pod oružničkom pratnjom u sabirališta, kojih bijaše 8, pa ih onda, — ukoliko nije našim seljacima uspjelo da ih negđe zakopaju do konca rata, otpremali u vrlo sporom tempu, u Čepel kraj Pešte u talionicu ratnog bogataša Manfreda Weissa, gdje ih je, — nažalost većinom u razbitom stanju, zatekao konac rata. Šta se dalje dogodilo s tim tučem, na kojem se prema natpisima u latinici i ćirilici jasno vidjelo da potječe iz hrvatskim krajeva, — ne znamo. Isto su tako iz kuhinja odnosili npr. kotliće od štednjaka, tepsije za tučenje bjeljanka i mužare sa tucalima. Zatim su počeli otkrivati bakrene krovove sa javnih zgrada i crkava, dakako u prvom redu naših, a štedeć bečke i peštanke, te ih nadomješćivati prostim željeznim limom. Tako npr. među ostalim na sveučilišnoj knjižnici, gdje »pokrov-erzac« stoji već 23 godine. Bilo je naravski dosta vremena da se taj opet natrag nadomjesti kroz ta ¼ stoljeća, pravim, bakrenim košto je bio stari. Ali šta ćemo: tako smo. Sad, kad je tanka prevlaka pokositrenosti (verzinkt) atmosferom istrošena, načela je hrđa odmah željezni lim, pa se kupula ukazuje šarenom poput zebre. Hrđe ima sve više, pa prijeti opasnost da kiša stane prodirati u unutrašnjost zgrade. Pomislimo li na golem moralni i materijalni kapital, nagomilan u tim dvoranama odn. spremištima knjiga, trebamo se čuditi, da se ne nađe nitko tko bi potražio sredstva da se taj od štete sačuva. Na stropovima tih dvorana, čitaonica itd. imade freske od naših najboljih umjetnika, pa si možemo zamisliti što će biti kad kišnica stane procurivati. Bit će možda prekasno da se spasavaju. Mi smo u ostalom na ovu opasnost već pred više godina u ovim redcima skretali pažnju nadležnih. Ponavljamo: SOS!

678. Na sasma malogradske prilike, pače palanke, sjećaju nas mnogobrojni po svem gradu, na tarabama, zidovima, stupcima itd kojekuda bez reda i sistema, polijepljeni oglasi, ne uvijek privatnika već gdjekad i privrednika, dakle plakati. Na periferiji to nije ni tako loše jer spada k »stilu« takovih naselja, da se po plotovima nalijepljuju ceduljice kao: »odlutalo pseto, čuje na ime Puffi, pošteni nalaznik da preda tu i tu«. Ili: »Prvorazredne haljine i kostime šije damama vrstna švelja, adresa: Salon Ivka, **Trnjanski nasipi VII, kuća bez broja iza broja 127a,** molim jako lupati, zvona nema«. Nu kad u samom središtu takove ceduljе npr. na zidu Nadbiskupije ili Glavnom kolodvoru se pojavljuju, kad nadalje na legalnim plakatornim stupcima ili tablama ostaju mjesecima neprelijepljeni ili neotrgnuti prastari ostaci oglasa o odavno prošlim datima zabava, miss Savama, itd., ili kako je izbor oglas: glasajte za listu Dra Stojadinovića, ostajao godinama na podnožju Don Bulićeva spomenika, onda se to mora označiti kao neumjesno i tražiti lijeka. Jezično su također mnogi oficijelni (jer kod divljih to se nemože tražiti tiptop da bude) plakati neispravno stilizirani, a to u glavnom gradu također nebi trebalo da bude. Npr. Ovdje se prima kruh za peći (mislimo da bi trebalo: na pečenje) ili: Vinotočje preko ulice, što daje povoda da se mnogi ogledavaju na kuću vizavis ceste, držeć da ovaj natpis služi kao rukopokaz ili strjelica indicirajući smjer u kom se nalazi to vinotočje.

679. Gosp. Verin je s pravom prigovorio trošnoj pozlati na spomeniku našeg Augusta, našeg lokalnog Dumasa, pa bi trebalo da grad, kome je pjesnik dao literarno-pjesničku fiziognomiju, nađe toliko pijeteta prema svom velikom Sinu, da mu grob malo popravi. U ostalom smatram da Šenoi treba dati počasnu grobnicu u arkadama grada Zagreba. Nitko možda nije učinio više baš za genius loci našeg starog dragog grada, nego on.

680. Kad smo uščitali u dnevnoj štampi da je meteorološki stupac kog je pred pola vijeka Dr. Holzer bio poklonio gradu i koji je dabome već postao trošnim, obnovljen i lijepo dotjeran, obradovasmo se: napokon! Kad al tamo gle jada: Obnova, si venia verbo, uopće nije obnovom, već jednostavno površno očišćenje ploha kamena vapnenca od kojeg je sastavljena vanjska recimo kutija stupca. Pod OBNOVOM pako razumijevamo mi, i mislimo s pravom: Temeljito rekonstruiranje i očišćenje ure, nadoknadu nestalnog kompasa itd. te napokon eliminiranje svih zastarjelih aparata i onog papirnatog rastera u koji gradski podvornik svakodnevno ucrtava olovkom promijene tlaka i temperature, izbacivanje onih ogavnih žičnih mreža, i uopće sve skupa. Zatim nabavka i montaža modernih samoregistrirajućih intrumenata (tlakomjera. toplomjera, vlagomjera itd.) koje valja postaviti u unutrašnjosti ostakljenog stupca od kojeg bi samo stupovi na uglovima i krović ostao dok sve drugo bilo bi otvoreno. **Tako** mora da izgleda jedan stup koji to ime zaslužuje. Slični su stupovi postavljeni u najmanjim mjestima npr. Slovenije, tako među ostalim u vrlo

dotjeranom obliku u trgovištu Laško blizu kolodvora. Drugdje smo opet vidjeli, što izgleda malo i šaljivo, — ali je oprostivo jer se nalazi u dječjem vrtiću, — meteorološki »stupac« izveden u obliku velike žabe-gatalinke (Laubfrosch) koja sadrži odnosne aparate u trbuhu. Nije loše, a kad je lijepo i s umjetničkim humorom izvedeno, pače sasma veselo. Eto, ggdo, **tako** se snabdjevaju slične uredbe ako se želi da građan, recimo makar baš dokoni purgar, može udovoljavati svojoj sklonosti za svakodnevnim pomnim proučavanjem tih važnih vremenokaznih komponenata. Ali očistiti kamenu ljusku jednog minijaturnog paviljončića, ne nazivajte »obnovom« uređaja.

681. **Gradsko pročelje.** Naš dragi sugrađanin gosp. savjetnik M. B. (XIV) da bi se izvolio prošetati do grad. školske zgrade u Raškoga ulici (tzv. Draškovićeva škola), pa da nam onak po duši reče: **može** li se od **privatnika građana** tražiti 100%-tno uređenje njihovih kućnih pročelja kako smo to mi nedavno u ovim »zafrkavanjima« predlagali? Hn. Zar ne, da ne. Tom prilikom upada u oči ona otrcana »šebig« što se kaže, elegancija koju quasi imaju da pretstavljaju oni brojni ćiri-ćari zafrkači i cirade ala slastičarna kako ih je pokojni naš inače uvažni šef gradskog GO, Milan L-i pred 40 godina naročito volio. Proć, proć s tim! Fasada se mora štono se veli savremeno **uprostiti**, drugim riječima: veliki **hobl** uzeti i odblanjati.

682. **Popruge kod stubišta.** Uglednu gg. inženjere od XII. otsj. lijepo molimo, da bi uputili svoje organe da narede radnicima kojih se tiče, da prigodom pometanja i čišćenja javnih stuba, također i one duž rubova uz ogradne zidove predbašća nalazeće se popruge ili »šlajfne« od cca 0,50 m širine, koji su baš tako gradsko vlasništvo kao i odmarališta i stepenice, — treba pomesti, urediti, itd. Jer sada kakva je praksa već decenijima, oni to smatrajući za »nobodys land« jednostavno ga ignoriraju. Posljedica: Nitko ne plijevi drača, nitko ne čisti, nepomeće, ne nasipava dolomitsipinom. Kad se primjerice od vremena do vremena ponovno friško posipaju, košto onomadne, onda onaj gad pod tim poprugama izbija još jače u oči. Javno gradsko tlo počinje, mislimo, tako gdje se nalazi gruntovna granica vlasništva i posjeda, zar ne ggdo?

683. **Krađe kovina.** Munjovod služi prema općem mišljenju u svrhu da zgradu **čuva** i umanjuje opasnost od groma, a ne da ju još jače **navlači.** A isto tako kišni oluci imaju vodu da **odvađaju** OD zgrade a ne **NA** zgradu. Tako opće običajno. Nu na Dvoranskom prečcu, kako smo imali opetovano prigode da primjetimo, obratan je slučaj. Tamo munjovod vodi samo do cca 1,5 m iznad zemlje, gdje je otkinut, valjda po sakupljaču starih kovina i prodan, a isto tako i onaj komad kišne cijevi na uglu Vrazovog šetališta. Kiša sad skupljajući se u olucima sa onih golemih krovova, dolazi u otpadnu cijev i iz velikog otvora za 2 m prekratke cijevi potokom suklja na čošak zgrade i podmače joj temelje zida. Zgrada je pako Erarska, što je nezgodno.

684. **Sv. Franjo.** Nedavno besprikorno obnovljeno pročelje sv. Franje sa kalvarijom, graniči prema jugu gdje se dotiče stare samostanske dvokatnice, s jednim udubljenim, sa tri strane zatvorenim kao svjetiljkom (Lichthof), koji ima još i nepovoljni oblik time, što ga sprijeda koso stojeći pilov, »štrebefajler«, još i suzuje. Ono mjesto **opet** rešetkama zakovati, košto je to bilo, neprilično je s razloga, što je nepristupačno, pa s toga vazda onečišćeno smećem, sijenom, slamom i lišćem što ih vjetar a i prolaznici raznose. To je gadno, a nimalo u skladu sa posvećenim mjestom Kalvarije. Čč. oo. pako drže, da kad bi se ostavilo otvorenim, dešavale bi se **još gore nepodopštine,** što koncediramo kao ispravnu slutnju, poznavajuć današnji mentalitet i poživinčenost mnogih tipova. Kamo dakle iz te Scille i Charibde? Jedan predlog: Sprijeda zazidati u liniji pročelja, načiniti krović u stilu ostale crkve, providiti lijepim vratašcima, i upotrijebiti tako nastalu prostoriju kao možda dućančić za prodaju devocijonalija, posebno svijećica i sl. Tako nešta ima i u Kamenitim Vratima i dobro ide.

Ostale pako niše između pilova naokolo crkve moraju se na svaki način asfaltirati i ostaviti naprosto otvorenima, što je najjednostavnije, najčišće i jedino ispravno! Tako je to i kod ostalih crkava npr. kod Prvostolnice. U ostalom mogle bi se ugraditi i 3-dijelne konzolne klupe u ove niše, ili napraviti nasade, odnosno cvjetni parketi.

685. Na zgradu Banovine u gornjem gradu nadozidana je sa strane Opatičke ulice povrh rizalita jedna »kištri« slična dogradnja koja je ona dva od god. 1909 postojavša kakti babja zuba, gdje je svojedobno nadsavjetnik Pisačić dao izgrađivati svjetlokopije, — sada spojila u jedno dosta glomazno građevno tijelo. Taj nadozidani sprat, možda i sasma praktičan i potreban itd., međutim u takoj je protimbi sa slikom, ne velimo **te** zgrade kao takove, već s onom **čitavog** grada kao cjeline, dakle tako zvane gradske slike (Stadtbild), da to mora svakome pri pogledu na stari grad npr. sa Šalate, upasti u oči. Ovakovo potpuno neobaziranje ukupne gradske slike, silhuete, koja se od Popovog tornja u skladnim valovitim linijama spuštajući prema Kamenitim vratima, a harmonično nadvisivana od Sv. Marka, kod česa su oni stari, **strmi** posmeđeli krovovi jedan od najglavnijih elemenata, — znači jedno **ignoriranje** starine, pa nije napokon ni u skladu sa § 24 i 25 G. Z. pa bi zbilja trebalo više voditi o tom računa, da se, — kad je već taj nadozid izveden, — isti uskladi sa ostalim dijelovima Griča, tj. da se u konkretnom slučaju izvede jedan odgovarajući kosi krov, čiji bi se oblik i nagib dao **jednom** pokusno izvedenom kulisom za daljinogled npr. sa Šalate ili Ivekovićevih stuba, eksperimentalno odrediti da najmanje kvari.

686. Da je npr. regulatorna osnova svojedobno predvidjela toli logični i potrebni proboj odn. spoj Ribnjaka sa Degenovom ulicom, bio bi to vanredan dobitak za odvijanje prometa koji je tamo neobično velik, (a danas mora da se okolo-kere stranputicama vere iz Nove Vesi odn. Kaptola oko Degenove odn. Zvonarničke) da dođe do raskršća, gdje se sastaju važne i vrlo naseljene ulice: Dvorničićeva, Sinkovićeva, Veberova i Vramčeva sa Ivekovićevim stubama. No ne samo prometnim zahtjevima bilo bi u velike pogodovano, već bi se na taj način bilo riješilo i dogledno porušenje one prastare, ruševne barake Ribnjak br. 1a, koja niti stoji u regul. liniji, niti ikako odgovara najprimitivnijim zahtjevima higijene i sigurnosti (u njoj ima i stanova!), a kako sada stoji, ta će užasna, skoro 40 m mjereća pajta stajati tamo još najmanje 200 godina!

687. Malo će neobično izgledati, ali se mora stvarno konstatirati da mnogi niti bolji **pas** neće posvuda načiniti »nuždu«, ali ipak se nađu »ljudi« koji nasred puta, dotično štenga koje vode iz tzv. Tošovca na Vodovod kod Prekrižja, ponesnaže se tako golemo, da se svak misaon mora zapitati, (budući se može raditi samo o licima u Zagrebu NEROĐENIMA) — za što su takvi tipovi zapravo došli u našu, nekoć pitomu, skladnu, civilizovanu sredinu, u grad taj, koji je slovio kao mali Versalj, Podsdam ili Windsor, tako je bio otmjen i uređen, — pa ga danas švajne na takav način? U ostalom je taj kulturni čovjek našao i mnogo nasljednika odnosno oponašatelja, pa imade danas tamo **čitave hrpe** fekalija. **U prirodi,** posred onog zelenila ti su »milozvučni« miomirisi doduše u stilu nekih, ali zato tim manje za gutirati nama koji smo se u ovom gradu **rodili.**

688. Čudnovatih li imade i dandanas legalnih forma otimačine. Npr. desio se slučaj, da je jedan obrtnik, morajući na izvjesni termin dobaviti preuzeti posao, pod prijetnjom teškog penala koji bi mu se inače za svaki dan zakašnjenja ustezao od zarade, pa event. mogao istu uopće pojesti, — bio je primoran da radi »prekosatove« preko 8 dnevnih sati, produžujuć radno vrijeme za 2 sata dnevno. Pošto je za ovo potrebna saglasnost radništva a i vizum nadležne vlasti, to je taj majstor ovo i proveo. Pošto su satne plaće radnika bile oko 10 Din, to je isti računao da će nekako izići ako s radnicima sklopi posebni ugovor o ovome višeradu, pa je kod toga uglavljeno, da će se, prem da se radi o višesatovima, — na temelju slobodne pogodbe primijenjivati n o r m a l n a, a ne za 50%

povišena satna plaća, dakle za SVE radne satove 10 Din, a ne za 8 sati dnevno po 10 Din, a za višak od 2 sata po 15 Din. Prema tome radnici će, koji su na to pristali, dobivati dnevno 80+2×10=100 Din, umjesto 80+2×15=110 Din. Samo tako je taj poslodavac mogao naći konveniranje, inače ne bi bio tih višeradnja ni poduzimao. Bene. Šta se ali desilo? Kad je radnja bila već 2 godine gotova, dobio je naš majstor poziv pred nadležni sud: radi se otštetnim zahtijevima radnika da im se naknadno isplati toliko i toliko hiljada Din, za razliku od 50% kod višesatova. Zaludu se naivčina branio, da je takav ugovor bio sklopio sa ljudima, gdje su se ODREKLI tog nadoplatka, da je ugovor punovažan, da »volenti non fit injuria« itd. Ništa. Fiškal (koji je vjerojatno i bio radnike nahuškao), dokazao je da se radnici uopće ne mogu i ne smiju odreći tog prava, jer da je to za razliku od »ius dispositivum« jedan »ius cogens«. Otkale da jedan cehmešter ili drugi poslodavac takove advokatske suptilnosti znade? Izgubio je glatko i morao sve platiti!

Još gore prolaze svi poslodavci, koji su zbog x, y, kakog spora iz namješteničkog ili sličnog odnošaja, bili TUŽENI od namještenika itd. Dođu pred Sud dobrih ljudi, taj presudi na njihovu štetu. Nezadovoljna se stranka žali, ulaže priziv na viši sud, koji ali međutim po nekoj čudnoj logici nema odgodne moći. Prema tome osuđeni mora odmah novac položiti, ali NE možda u polog suda (kako bi to bilo logično i normalno), već platiti tužitelju! Nakon provedenog sudbenog postupka u višoj instanci, uticatelj dobije PRAVO, priziv se uvažuje a prvostepena osuda PONIŠTAVA. Lijepo. Tu si odluku može jadnik lijepo zataknuti za škrljak, odnosno s njom si načiniti nešto, što naš kajkavski dijalekt tako lijepo i prosto kaže... Istina, on je dobio pravo 100%, ali je to jednako = 0. Jer je međutim namještenik primljenih recimo x stotina ili hiljada Din potrošio, nema ih, i sad se smije »pravici« koju je tuženi dobio. Uz to što je NEPRAVEDNU otštetu, — kako dokazuje pravomoćna viša osuda, — potrošio na takse, fiškale, i bogtepitaj što sve ne, ima još i to da mu se njegov bivši namještenik ruga!

To ne bi smjelo biti. Iustitia regnorum fundamentum. Ništa drugo: do li to, da se u slučaju žalbe, suma deponira kod suda, i basta!

689. Tako zvana Wasserthalova kuća na uglu Bakačeve ulice odavna je dotrajala i nesavremena jer potječe iz doba odmah iza potresa, dakle 60 godina stara. Preporučilo bi se istu »uprostiti«, slično košto je to učinjeno kod bivše Eskomptne banke, Gavella-Hercog kuće, Elzafluid-doma i mnogih drugih. Tu bi bilo najjednostavnije od onih 5 pari prozora u srednjem dijelu, spajanjem napraviti 5 većih prozora, pa uz istodobno odstranjenje onih pretpotopnih kula s pozlaćenim (nekoć, a danas operušanim) labudovima, čitavo pročelje »othoblati« i tako uz istodobno nadograđenje od 1 do 2 kata stvoriti čudesa. Sve bi to išlo ne samo bez rušenja, već pače i bez ispražnjenja lokala odnosno stanova. Tako je i kuća Heincz na uglu Kukovićeve nadograđena sa + 2 sprata, a i Mikšićeva u Gajevoj ul. 33/35 (danas Drach). To je kuća nadograđena izvrsno!

690. Na sasma novo izvedenoj besprikornoj arhitektonskoj fasadi Sv. Franje, nečija je pogana ruka preko one poštokovane (nazupčane) plohe jakom neizbrisivom bojom nadrljala nekakve budalaštine, što se mora u jednu ruku požaliti, ali ujedno smatrati barometrom našeg nekadašnjeg i današnjeg kulturnog nivoa. Prije? Ne. Prije su ljudi prolazili s nekom pobožnošću pored Kuće, u kojoj se čuva Svetohranište Euharistije, mnogi pako šapćuć: »Pozdravljen da si i pohvaljen do vijeka... itd.« Dosta žalosno.

691. Opet nešto o tom nesretnom imenovanju ulica koje nam se doista već sasvim popelo na glavu!

Bio je natječaj. Stiglo je 80 odgovora. Najveća većina se nije obazirala na uvjete (anonimnost, opći pogledi, posebni predlozi itd.), već je načrčkalo što god, tek onako. Drugi su opet stavljali predloge koji pored najbolje volje da se ostaje ozbiljnim, nije moglo drukčije shvatiti do li kuriozne šale. Bilo je predloženih imena sastojećih se od 5 riječi i više za jednu samo ulicu. No dosta o tom. Držimo da smo se ipak teda-negda uspjeli složiti u nekim bar najosnovnijim načelima, koja imadu doduše možda negativan karakter, ali su tim važnija. Ta bi bila:

a) Nitko, — bio on što i tko mu drago, — ne može dobiti ulice dok nije pokojnik.

b) Nitko ne može, kao što n. pr. imade Strosmajer, Bulić itd. imati DVIJE ulice.

c) Imenima treba štedjeti, jer se inače mora, prekomjernim konzumom poprčkana imena, u slučaju potrebe novih, nadomješćivati sve to opskurnijima, što djeluje palanački.

d) Kao kulturan narod, trebali bismo i opće kulturne velikane svijeta, n. pr. Šekspira, Goethe-a, Beethovena (Gundulićeva ul.!), Edisona, Newtona, itd. nadijeliti ulicama. Tako rade svi narodi. Nije li Leonardo da Vinci ili Michelangelo, Raffaelo, — veći od n. pr. Ferice Kuralta, starog drugavinopiju, kome inače svaka čast.

e) Nastavke ulica u istom smjeru treba imenovati jedinstveno.

f) Mi pako predlažemo u starim dijelovima grada vraćanje ne samo na 1878., već na 1864. god., kada su naša stara poetična imena još živjela (Stara Kazališna, Kipna, Svilarska, Bolnička, Bubnjarska, Tesarska, Voćna, itd.). Osim toga treblo bi »Rudine«, kao: Trešnjevka, Sigečica, Mekčica, Potkopajnek, Kalinovica, Tomašnica, Martinovka itd. sačuvati. Kako lijepo zvuči danas još: Pod Zidom, Nad Lipom itd.

g) Periferijske ulice koje regulatorni plan DOKIDA, označiti brojem. To je dobar memento za divlje gradioce. U Novom gradu (Trnju) to su osim Bosutske, UPRAV SVE ulice! Trešnjevka velikim dijelom ostaje, pa mogu i imena u glavnom ostati.

Iz redova naših čitača primili smo ovaj dopis:

Poštovani gospodine uredniče!

Mi, potpisani stanovnici Mošinskijeve ulice, vrlo rado pratimo dokonog gospodina Spectatora na njegovim šetnjama gradom i drago nam je, da se je konačno obazro na domaćice iz Mošinskijeve ulice, koje sirotice teško vuku s »maloga placa« torbe krcate hranom: krumpirima, grahom, zeljem, keljem, kolorabicom, vrhnjem, narodnim kruhom, jajima, paradajzima, krvavicama, govedinom, čokletinom, teletinom, puricama, pilićima, racama, »krpicama za grenadirmarš« (ili kako bi g. Spectator preveo: krpicama za vojno-grenadirsku poputnicu), sirom, celerom, peršinom, kranjskim klobasama itd. Gospodin Spectator, pun sućuti, predlaže da bi se na proplancima Jorgovanićevih stuba postavilo još nekoliko klupa, da se naše vrijedne domaćice mogu, kad se s trga vraćaju, malo otpočinuti. To je sve lijepo — ali nama je i ona jedna jedina klupa, koja je prošle godine postavljena — dogrustila. Iz poznatih razloga: po danu je okupirana od prosjaka, koji molestiraju prolaznike, a po noći služi kao prenoćište skitnicama, tako da ta klupa uz bijednu rasvjetu stuba predstavlja za noćne prolaznike pravu opasnost. Mi bi naprotiv molili Gradsko poglavarstvo, da se i postojeća klupa makne a pojača rasvjeta. Ipak se nadamo, da će se i ovaj zahtjev »dokonoga purgera« odbiti od tvrdih gradskih zidina i ostati »glas vapijućega u pustinji«.

DRUŠTVENE VIJESTI

Sjednica Upravnog odbora održana je dne 8. listopada t. g. Na istoj je stvoreno više raznih zaključaka, koji su u provedbi.

NAŠI SASTANCI I PREDAVANJA.

Naše nastojanje da na svakom sastanku naših članova utorkom imademo i po koje predavanje, pokazalo se veoma umjesnim i samo tako podigli smo za naše sastanke opći interes, s kojim možemo biti zadovoljni. Ovo bi zadovoljstvo bilo samo onda potpuno, da je, ako ne svaki drugi, a ono barem svaki treći takav sastanak ispunjen temom i materijalom iz komunalne politike našega Zagreba. O komunalnim tvarima valja isto raspravljati, jer se u tom pravcu u našemu

gradu nije sve usavršeno. Nadamo se, da ćemo i u tome pravcu upraviti sva naša nastojanja, pa će i naši članovi pokazati sve više interesa i za komunalne probleme našega grada i o njima uzimati učešća u raspravama, pa na sastancima iznašati podesne prijedloge.

PROSLAVA 75-GODIŠNJICE ROĐENJA g. TOŠE LESIĆA

Na sastanku održanom dne 24. rujna obavljena je iako skromno proslava 75-godišnjice rođenja našega člana i zaslužnog člana Hrvatske opere u miru g. Toše Lesića. Prikaz te proslave donijeli su svi zagrebački dnevnici, pa među njima i »Zagrebački list« koji je u broju od 26. IX. t. g. donio slijedeći prikaz: »Društvo Zagrebčana priredilo je sinoć u svojim prostorijama u Berislavićevoj ulici 20 75-god. rođendana svojeg člana g. Toše Lesića, umirovljenog člana Hrvatske opere.

I ova priredba »Društva Zagrebčana« dupkom je napunila društvene prostorije članova i članica, sve velikih štovatelja i svečana i velike njegove umjetnosti. Mnogi su se zbog pomanjkanja mjesta morali vratiti žaleći, jer su prekasno došli. Svečar je i ovom zgodom kao i nekoć na pozornici doživio mnogo srdačnih ovacija. U ime društvene uprave pozdravio ga je društveni tajnik gradski senator Stiegler lijepim govorom, nakon kojega su svi prisutni zajedno s govornikom svečaru kliknuli spontani »Živio«! U programu je prvi nastupio član hrvatske opere g. Zlatko Šir u »Serenadi od Hatzea« koju je tako lijepo otpjevao, da je na opći zahtjev morao ponoviti. Zatim je simpatična gospođica Vera Ernst po prvi put pred širom javnosti lijepo i skladno svojim odlično školovanim glasom otpjevala »Sanci« od Berse i »Zašto smo se sreli« od Gotovca, te je bila nagrađena pljeskom i cvijećem. Ni govora o kakvoj tremi, koje se je bojala. Iza toga nastupio je »Trio Rewelers«, tri dražesne naše mlade i lijepe Zagrepčanke, koje su pjevale više lijepih pjesama, te svojim glasovima osvojile slušatelje i bile nagrađene pljeskom i cvijećem. Na veliko veselje svih nastupio je i sam svečar u »Popevki« od Taclika, »Serenadi« od Griega i »Vrag i zagorski vinopija«, pa je to kod prisutnih izazvalo srdačne ovacije i pljesak. I glas i svježina sve je to kod našeg dragog i simpatičnog svečara još na visini i unatoč malo visokog datuma njegovog rođenja. Kao zadnji nastupio je g. Milan Šepec u pjesmi »O Zagorju« od Prejca i »Grič« od Šimačeka, te »Vijenci« od Scotta, te kao i svaki put kod naših Zagrepčana i Zagrepčanki izazvao pljesak. Pratnju na glasoviru te večeri imao je kompozitor i član »D. Z.« g. Šimaček, koji je jednako kao i ostali naši umjetnici pridonesao vanrednom uspjehu te večeri u »Društvu Zagrepčana«.

PREDAVANJE Prof. arh. PODHORSKOG.

Dne 8. X. t. g. održao je prof. arh. Podhorsky predavanje o temi: »Crkvena likovna umjetnost Hrvata, obzirom na 1300 godišnjicu veze s Rimom«. Ovo je predavanje odlično uspjelo, a umjetnički program iza toga isto tako, pa je taj lijepi uspjeh zabilježen u svim zagrebačkim dnevnicima, pa tako i u »Jutarnjem listu« u broju od 10. X. t. g. gdje je rečeno slijedeće: »Sinoć održao je prof. arh. Podgorsky u »Društvu Zagrepčana« predavanje o temi: »Crkvena likovna umjetnost Hrvata s obzirom na 1300 godišnjicu veze s Rimom«. Tema je privukla mnogo društvenih članova i članica, pa je predavanje bilo dobro posjećeno. Predavač je u glavnim crtama iznio prve početke kršćanstva počam od Cesara, Dioklecijana, Konstantina i dalje, njegov uspon sve do prvih početaka vlasti rimskih papa, te je naročito podvukao prve veze Hrvata s rimskim papom Ivanom IV. godine 641., kao i sve one velike prednosti te veze za Hrvatski narod, sve do današnjeg dana. Iznio je i sve one spomenike crkvene likovne umjetnosti u tvorbi katoličanstva i veze s Rimom, uključivši u to i veliko umjetničko bogatstvo, naročito trogirske, šibeničke, zagrebačke i đakovačke katedrale, istaknuvši pri tom i nastojanje biskupa Štrosmajera za ujedinjenje crkava. Poslije predavanja nastupila je gđa Jelka Brajša, te je odpjevala od Händela »Srcu daj pokoj« i od Cherubinia »Ave Maria«. Na glasoviru ju je pratila gđa prof. Draga Fundić. G. Kuftinec također je nastupio i odpjevao od Širole »Majka Božja Kamenita« i od Odaka »Psalam 57«, a uz pratnju g. Horvata. I »Hrvatski dnevnik« od istog dana donesao je vanredan i opširan prikaz te priredbe, sa slikama đakovačke katedrale i crkve Sv. Marka, no zbog pomanjkanja prostora to ne donašamo.

PREDAVANJE Prof. dra. HORVATA.

Dne 15. X. 1940. održao je prof. dr. Rudolf Horvat lijepo uspjelo predavanje »Zanimive crtice iz starog Zagreba«. Suvišno je i spominjati, da su sva predavanja našeg obljubljenog predavača kad govori o »Starom Zagrebu«, vrlo dobro posjećena, pa je interes i ostalih Zagrepčana za ta predavanja veoma velik. Predavač je kao i svaki put bio nagrađen pljeskom. Iza toga nastupila je dražesna Blankica Travinić, te odlično krasnoslovila pjesmu »Zagreb-gradu« od Šenoe, a isto tako i mala Lelica Šestak lijepo je otpjevala pjesmu »Zagreb moj« od Blanke Chudoba. I ove male umjetnice koje kod naših članova uživaju velike simpatije, bile su nagrađene pljeskom.

PREDAVANJE g. GRIESBACHA O PLITVIČKIM JEZERIMA.

Dne 22. X. 1940. održao nam je naš član g. Griesbach predavanje o našim divnim Plitvičkim jezerima, koje je popratio sa »color-projekcijama« u naravnim bojama. Predavanje bilo je lijepo posjećeno i rado slušano, a sam film prekrasan, pa su i naši ovogodišnji izletnici na Plitvice doživjeli tu rijetkost, da su se po prvi put u životu vidjeli u filmu.

Pošto je gospođa Ada Paspa, koja je imala te večeri pjevati, zbog bolesti u zadnji čas otkazala svoj nastup to je umjesto nje zamoljena da nastupi naša vrlo simpatična gospođica Adrijena Krauth, koja je to vrlo rado i prihvatila. Otpjevala nam je tri pjesme pa je i tom zgodom, kao i svaki put, svojim lijepim i ugodnim, te dobro školovanim glasom osvojila slušateljstvo i ubrala pljesak i srdačne ovacije. Na glasoviru ju je pratio njezin otac prof. g. Ernest Krauth. Gđica Krauth je postala ljubimica naših članova, koji je svaki put i s užitkom slušaju, pa se sigurno nadamo, da će ona svojim lijepim glasom danas sutra proslaviti i svoj rodni grad Zagreb.

POZIV ČLANOVIMA NA PREDAJU PRIJAVA ZA »POSMRTNI FOND«

Pošto je do sada u svemu samo oko 200 članova i članica predalo svoje pristupnice za posmrtni fond članova Društva Zagrepčana, a jer je za osnutak fonda potrebno po Pravilima i Pravilniku Ministarstva **500 članova**, pozivlju se i ostali članovi, da pristupnice odmah ispune i predaju ili inkasatoru društva ili poštom, da se stvar ne zavlači. U solidarnosti uspjeh je svake stvari pa i ove socijalne ustanove, koja ima biti svakom članu od koristi, jer ni jednoj porodici u času smrti hranioca obitelji nije na odmet novčana pripomoć iz socijalnog osiguranja. Na upite nekih članova, javlja se, da je visina posmrtnine određena Pravilnikom Ministarstva, ali je zato predviđeno i liječenje, pa će svakom moći biti udovoljeno, samo je glavno da se Fond doista i osnuje. Pristupnina se može platiti i nakon predaje pristupnice, pa bilo to i u dva obroka. Sve obavijesti daje društvena uprava na telefon br. 24-383 ili u poslovnici društva Berislavićeva ul. 20, I. kat.

Izdavač »Društvo Zagrebčana«. — Odgovorni urednik Stjepan Stiegler grad. senator, Zagrebački Črnomerec br. 34 (telefon br. 24-817). — Uredništvo i uprava: Berislavićeva ul. 20/I kat. Telefon 24-383. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ul. br. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska cesta br. 47.

DRAGI SUGRAĐANI!

Upisujte se u naše „Društvo Zagrebčana", jer ono štiti i Vaše interese, a propagira i kult Zagreba.